

CEMAAT-İ TEBLİĞ'İN DAVET, TEBLİĞ VE EĞİTİM YÖNTEMİ

The Jamaat-i Tabligh's Dawet, Tableegh And Education Metod

Fikret EFE*

Özet

Araştırmamızın amacı, 20. yüzyılın başlarında Hindistan'da ortaya çıkan Cemaat-i Tebliğ'in davet ve tebliğ çalışmalarında izlediği yöntem ve teknikleri eğitim sosyolojisi açısından incelemek, Cemaatin amaç ve öğretilerini tanıtmaktır.

Cemaat'in temel öğretileri ve davet-tebliğ metod ve teknikleri Muhammed İlyas tarafından belirlenmiştir. Cemaat'in amacı Müslümanlara temel dini bilgileri öğretmek, iman ile amel arasındaki tutarsızlıkları gidermeye çalışmaktır.

Cemaat'in davet-tebliğ çalışmalarının esası, insanları mevcut ortamlarından alarak, onlar için hazırlanmış olduğu uygun ortamlarda din eğitimi vermek; yaşantılarında dinin etkisini hakim kılmaya çalışmaktır. Sokaktan ikna edilerek alınan ve tebliğci rolü oynaması istenen kişi, zamanla oynadığı rolü benimsemekte, o rol ve statünün gereklerini daha bir titizlikle yapma gayreti içine girmektedir. Durum böyle olunca, aslında tebliğciler din öğreticilerinden ziyade, din eğitimi alan öğrenenlerdir. Dolayısıyla, Cemaat'in yaptığı faaliyetler dinleyicileri etkileme bakımından tek yönlü iletişim (tebliğ) iken, tebliğ turları esnasında grup üyelerinin etkileşime girerek bir birlerini etkilemesi yönüyle de çift yönlü bir iletişim (davet)dir.

Anahtar Kelimeler

Cemaat-i Tebliğ, Davet, Tebliğ, Eğitim, Fazail-i'Amal, Altı Nokta, Teşkil, Geşt, Beyan

Giriş

1930'lu yıllarda Delhi'nin Nizamuddin Evliya semtinde ortaya çıkan, bugün Cemaat-i Tebliğ diye bilinen davet hareketi, ilk ortaya çıktığı günden beri, terör ve şiddet hadiselerine bulaşmazsınız, yalnız Hint alt kıtası kültür havzasında değil, ulaştığı her yerde insanları barış ve uzlaştırma yolunda önemli bir misyonu üstlenmiş gözükmektedir. Her yıl düzenlediği geleneksel toplantılarında milliyeti, cinsiyeti, sosyo-ekonomik sınıf ve statüsü, rengi, dili farklı çok sayıda insanı, barış ve kardeşlik çatısı altında bir araya getirmeye çalışan Cemaat, İslam'ın mesajını kendine has yöntemiyle yayma ve yaşatma hususunda araştırmacıların ilgisini giderek daha fazla çekmektedir. Bu çalışmada, dünyanın dört bir köşesinde faaliyetlerini sürdüren, hakkında çok eleştiri ve spekülasyon

Abstract

The Jamaat-i Tabligh is a religio-social movement that appeared in the beginning of 20th century in India. The aim of our study is to examine the Jamaat-i Tableegh's method and to introduce its goals and teachings.

The fundemantal teachings and dawet-tableegh method and techniques of the gaps and controversies between iman and amel (faith and deed).

Essence of the Jamaat's dawet and tableegh activities is to take away people from their present circumstances and to give theme religious education in better conditions prepared by Jamaat, and to try the affect of the religion to be dominated on their livings. Person who is picked up from street by being convinced and wanted to play role of preacher adapts his role by the time, and involved in performing more seriously requirements of that role and status. When the case is so, in fact preachers are still students and learners rather than being teachers of the religious education. Consequently, while the activities of the Jamaat are one way communication (tableegh) from point of influencing audience and from point of group members' interction with each other during preaching tours are double way communication (davet), Those who cannot understand this point criticize the Jamaat very rigidly.

Key Words

The Jamaat-i Tableegh, Dawet, Tableegh, Education, Fazail-i'Amal, Six Points, Tashkeel, Gasht, Bayan yapıldığı¹ halde, az bilgi sahibi olunan Cemaat-i Tebliğ'in davet ve eğitim yöntemi, amaç ve öğretisi incelenmektedir.

Cemaat-i Tebliğ, Asya, Afrika, Arap ve Batı Müslümanlarını etkilemiş uluslararası halk-tabanlı dini hareket olarak çok büyük önemine rağmen, modern İslam'la ilgili literatürde oldukça yüzeysel ilgi görmüştür.² Bu ilgisizlikte, Cemaat'in kurucusu Muhammed İlyas ve davet hareketiyle ilgili eserlerin çoğunun Urduca olması önemli rol oynamıştır.³

¹ Cemaat-i Tebliğ, hakkında en fazla eleştiri ve spekülasyon yapılan dini hareketlerden biridir. Bu konuda bkz. Efe, Fikret, "Cemaat-i Tebliğ: Ortaya Çıkışı ve Davet Hareketine Yöneltilen Eleştiriler" İslam Araştırmaları Dergisi, VII-VIII, İstanbul 2003; www.raza.co.za/ internet sitesi; el Mevlevi, Ebu Ahmed Abdulkadir, El-Cemaat'ut Tebliğiyeh, Kelânad'ul Hind Tarihsiz, ss. 5-16.

² Ahmed, Mumtaz, "Frontier Post" Newspaper, 27 Ocak 1999

³ Ahmed, Mumtaz, "Muhammad İlyas", Great Muslims of the 20th Century, www.islam101.com/people/century20/Muhammad İlyas.htm, 14. 01. 2002.

* Dr.

Cemaat öncü liderleri tarafından yazılan eserlerin çoğu taraftarları teşvik amacıyla yazılmış olup, doğrudan Cemaat'in davet, tebliğ yönteminden bahsetmemektedir. Pirzade'nin çalışması⁴ Cemaat-i Tebliğ'in davet ve tebliğ yöntemini anlatan en sistematik eser olarak kabul edilebilir. Nedvi'nin eseri⁵ Cemaat'in davet yönteminden ziyade Cemaat'in ortaya çıkış tarihini anlatmaktadır.

Ülkemizde Cemaat ile ilgili kapsamlı bir araştırma şöyle dursun, kütüphanelerimizde dahi Cemaat hakkında eser yok denecek kadar azdır.⁶ Türkiye dahil dünyanın 100'den fazla ülkesinde faaliyetler gösteren; Hindistan, Pakistan ve Bangladeş gibi Güney Asya ülkelerindeki yıllık toplantılarına milyonu aşan katılımların olduğu⁷ bir sosyo-dini hareket hakkında, şimdiye kadar ülkemizde geniş çaplı bir çalışma yapılmamış olması, bu konudaki boşluğun büyüklüğünü ve yapılacak araştırmaların önemini ortaya koymaktadır.

Canan'ın İslam toplumlarında davet ve tebliğ çalışmalarının terk edilmesi durumunda "münkerati yaymaya ve İslam'ı ortadan kaldırmaya çalışan şerirler, sefiherler ve inançsızlara meydanı boş bırakmış olacağız"⁸ sözleri, son zamanlarda ülkemiz kamuoyunda karşılaştığımız olayları tasvir eder gibidir. Hristiyan misyonerlerinin, Yehova Şahitleri'nin, Satanistlerin, Moon tarikatı/hareketi gibi Batılı güçlere hizmet eden zararlı⁹ dini örgütlerin Türkiye'de artan faaliyetlerine¹⁰ karşı, ulusal ve uluslararası İslamî tebliğî sivil toplum kuruluşlarına ihtiyacın ne derece gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Cemaat-i Tebliğ ve bu tür gönüllü kuruluşların amaç, öğretisi ve faaliyetlerinin bilinmesi, bu bağlamda son derece önem taşımaktadır. Bütün bu sorulara cevap ararken, araştırmamız temelde 1989-2002 yılları arasında çeşitli ülkelerde yapmış olduğumuz doğrudan ve dolaylı gözlemlere dayanmakta ve literatür taramasıyla da desteklenmektedir. Cemaat'in Pakistan (1988-92), Hindistan (1990), Dağıstan

(1999), Türkiye (1992, 2002) ve Birleşik Arap Emirlikleri (2002)'ndeki merkezlerini ziyaret ederek bu ülkelerdeki faaliyetlerini gözlemledik. Gözlemlerimizi not defterlerimize kaydettik,¹¹ zaman zaman fotoğraf ve video kamera çekimleri gerçekleştirdik.¹²

Çeşitli tarihlerde 11 kez 3 günlüğüne tebliğ turlarına katılarak Lahor, Puttuki, Gurla, Rawalpindi şehir merkezlerine ve buralara bağlı köylere gittik. Pakistan'da bulunduğumuz yaklaşık dört yıl süresince 30'dan fazla Cemaat'in Raiwind'daki¹³ genel merkezine, Lahor ve Rawalpindi'deki merkezlerine giderek tebliğ faaliyetlerini yerinde inceledik; Cemaat'in ileri gelen alimleriyle ve çeşitli ülkelerden tebliğcileriyle sohbet şeklinde mülakatlar gerçekleştirdik. Hindistan'ın Delhi-Nizamuddin Evliya, Bombay (Mombay), Trivendrum ve Kepkamurin şehirlerinde yaklaşık iki hafta, Dağıstan'ın Gubden ka-sabasında 2 hafta ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin Şanka, Dubai, El-'Ayn şehirlerinde 45 gün dolaylı gözlemlerde bulunduk. Çeşitli statülerde çok sayıda farklı ülkelerden Cemaat mensubuyla mülakatlar gerçekleştirdik. Ayrıca, 1989 ve 1990 yıllarında Cemaat'in Raiwind'da düzenlenen yıllık içtimalarına katıldık.

Cemaat-i Tebliğ'in çalışmaları çeşitli çevrelerce çok farklı değerlendirilmektedir.¹⁴ Cemaat'in tebliğ çalışmalarını "lüzumsuz faaliyet ve abesle iştilal"¹⁵ olarak değerlendirenler olduğu gibi, İslam davet ve tebliği içinde değerlendirenler de vardır.¹⁶ Cemaat'in yaptığı çalışmaların yanlış anlaşılmasının yaygınlığını göz önünde bulundurarak, İslam'da davet, tebliğ ve eğitim kavramlarının anlamları ve ilişkileri üzerinde biraz durmanın gerekli olduğu kanaatini taşımaktayız.

A. İslam'da Davet, Tebliğ ve Eğitim İlişkisi

Kuran ve hadis kitaplarında önemine binaen, davet, tebliğ, eğitim ile ilgili onlarca ayet ve hadis vardır.¹⁷ Aynı sebepten dolayı, bu kavramlar İslam alimlerinin eserlerinin temel konularını teşkil etmişlerdir.

Davet, tebliğ, irşad, emr bilmaruf ve nehy anil

⁴ Birzade, Abd'l Halık, eş-Şeyh Muhammed İlyas el Dehlevi Hayatuhu ve Menhecuhu fi'd Daveti ve Tebliğ, Kahire 1990.

⁵ Cemaat-i Tebliğ'in ortaya çıkış tarihi ile ilgili en kapsamlı tarihî çalışma Nedvi, Seyyid Ebu'l Hasen Ali (Ca'ni)'nin Mevlana Muhammed İlyas or On ki Dini Da'vet, Delhi Tarihsiz, eseridir. Cemaat ile ilgili yazılan pek çok eser ondan iktibaslarla doludur.

⁶ Efe, agm., s. 1.

⁷ Cemaat'in yalnızca Bangladeş'teki yıllık toplantısına 2 milyon insan iştirak etmektedir. Asiaweek 31 August 1999. Ancak, bu toplantılara katılanların hepsi Cemaat'in üyesi olmadığı gibi, nadir de olsa Hristiyanlar da katılmaktadır.

⁸ Canan, İbrahim, Hâdis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte, İstanbul, I, s. 252.

⁹ Tanyu, Hikmet, Yehova Şahitleri, Ankara 1980, ss. 54, 122-27; Türkiye'de Misyonerliğin Düni ve Bugünü Sempozyumu, İstanbul 17-18 Nisan 2004.

¹⁰ Turan, Ömer, "Avrasya Coğrafyasında Misyonerlik Faaliyetleri", Avrasya Etüdüleri, XVI, Sonbahar-Kış, Ankara 1999, s. 11.

¹¹ Yaklaşık 400 sayfa not tuttuk.

¹² Bu fotoğraf ve kamera çekimleri Cemaat'in tebliğ turları dışında olmuştur. Cemaat merkezlerinde fotoğraf ve kamera çekimi yapmak şiddetle yadırganır.

¹³ Raiwand, Lahor şehrine yaklaşık 30 kilometre uzaklıkta 10 bin civarında nüfuslu bir yerleşim yeridir.

¹⁴ Efe, agm., s. 2.

¹⁵ Önkal, Ahmet, Rasulullah'in İslam'a Davet Yöntemi, Konya 1990, s. 4.

¹⁶ Önkal, age., s. 4.

¹⁷ Bu ayetlerden bazıları şunlardır: 3:22, 104, 110, 128; 4:84; 5:67, 92, 99, 105; 6:107; 7:62, 68, 79, 93, 199; 9:71, 129, 10:42-43, 99-100; 11:57; 22:41, 24:54; 31:17; 64:12.

münker, talim ve terbiye, te'dib, inzar ve tebşir, hisbe, vaaz, nasihat ve tavsiye gibi terimler, sözlük anlamları itibariyle farklı olsa da uygulama ve gayeleri bakımından aynı veya yakın manaları ifade etmektedirler. Bundan dolayıdır ki, davet, tebliğ, irşad başta olmak üzere bu kavramlar sık sık birbirinin yerine¹⁸ veya birlikte kullanılmıştır.

Davet ve Tebliğ

İslam'ın mesajının yayılması ve ilkelerinin uygulanması davet faaliyetine bağlandığından İslam dinine "davet dini" (dinü'd da'veh) denilmiştir¹⁹ ve davet bütün Müslümanların temel kaçınılmaz görevlerinden biri sayılmıştır.²⁰ Onlar bu önemli görevin sorumluluklarını yerine getirebilmek için çeşitli resmi ve sivil kurum ve kuruluşlar oluşturmuşlar; bu vesileyle dinin, sosyal düzenin sigortası olmasını ve toplum hayatındaki müspet ve dinamik bir fonksiyon yerine getirmesini, toplumdaki düzensizliklere karşı mücadelede rol oynamasını²¹ amaçlamışlardır.

Davet ve tebliğ birer iletişim sürecidir. Sosyal psikologlar iletişim deyimini kullandıklarında, bir zihnin diğerini etkilemesi akıllarına gelir.²² Davranış bilimciler iletişimi daha ziyade bir etkileşim süreci olarak düşünmektedirler ve iletişimin dinleyicinin az ya da çok aktif bir şekilde bu süreçle ilgili olmadıkça gerçekleşmeyeceğini varsaymaktadırlar.²³

İletişim sürecinin öğeleri arasındaki ilişkiler temelde iki biçimde gerçekleşir; tek yönlü ve çift yönlü. Kesin bir ayrım yapmak zor olmakla birlikte, tebliğ tek yönlü iletişim ya da etkili iletişim ve davet iki yönlü iletişim kabul edilebilir. Buna göre, en genel anlamda tebliğ, mesajın dinleyiciye aktarılmasıdır.²⁴

Nitekim, İmam Tıbi'nin "tebliğ, bir kimsenin başka birine bildiği, işittiği ve gördüğü şeyi değişiklik yapmaksızın aktarmasıdır."²⁵ şeklindeki tanımında tebliğ, tek yönlü bir iletişim olarak değerlendirilmektedir. Etkileyici iletişim ve propagandanın birer tek yönlü iletişim olmaları dolayısıyla tebliğ ile yakın ilişkileri vardır.

Etkileyici iletişim, propagandanın daha geniş bir kavram olup her türlü etki amacını içerir. 'Propaganda' ise, Katolik inancını yaymak ve misyonerlik faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla ilk kez 17. Yüzyılda Kilise'nin kullandığı dini bir terim olarak ortaya çıkmışken,²⁶ 20. Yüzyılda kullanım şekliyle dini bir tabir olmaktan çıkmış²⁷ özellikle günlük konuşmalarımızda daha ziyade olumsuz bir anlam taşımakta,²⁸ adeta kandırmak şeklinde kullanılmaktadır.²⁹ Gerçekte ise propaganda etkili iletişimin tek yönlü şeklidir; göndericinin alıcıya onun tutum, inanç, duygu ve davranışları üzerinde yönlendirme ve değişim yapmak amacıyla mesaj iletmesidir.³⁰

İki ve daha fazla kişi arasında karşılıklı olarak mesaj gönderme-alma gerçekleşebiliyorsa bu çift yönlü bir iletişim ya da dini terminoloji ile davettir.³¹ Buradaki iletişimde karşılıklı soru sorma-cevap alma ve tez (görüş ileri sürme)-antitez, tartışma durumu söz konusu olabilmektedir.³² İki yönlü iletişimde göndericinin mesajı alıcı tarafından algılanır ve alıcı mesaja cevap verir. Alıcının davranışı aynı zamanda gönderici için bir uyarıdır ve o bu uyarıya bir yeni mesaj iletimiyle tepki gösterir. Bu süreç devam ettiği müddetçe iletişim ve etkileşim devam etmiş olur. İki yönlü iletişim tek yönlü iletişimden daha yavaş, düzensiz ve daha az etkin gibi görünse de daha doğru ve daha iyi sonuç vermektedir. Tarafalarda hüsrana ve huzursuzluğa azalır ve olumlu duygular gelişir.³³

Tebliğdeki mesaj aktarımı dışarıya aksettığı şek-

¹⁸ Çağrı, Mustafa, "Da'vet", DİA, İstanbul 1994, IX, s. 16.

¹⁹ Çağrı, age., IX, ss. 17-8. 20 El Al-i İmran, 3/110.

²⁰ El Al-i İmran, 3/110.

²¹ Khan, Muhammad Akram, "Islamic Economics: The State of the Art", The American Journal of Islamic Social Sciences, Vol. 16 Summer 1999, s. 101. Eğer inanlar bu görevi yerine getirmeyecek olurlarsa, bu dünyada birtakım dini-sosyal problemlerle karşı karşıya gelecekleri gibi, ahirette de bundan daha vahim bir akıbetle karşılaşacakları birçok ayet ve hadiste ifade edilmektedir. Allah, Beni İsrail nezdinde, işlenen kötülükleri engellemeyen toplulukları eleştirmiş ve uyarmıştır: "İsrailoğullarından kâfir olanlar, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lanetlenmişlerdir. Bunun sebebi, söz dinlememeleri ve sınırları aşmalarıdır. Onlar, işledikleri kötülükten, birbirini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Gerçekten yaptıkları ne kötüdür!" Maide 5/78-79. Abû Dâvud, Sunen Ebi Dâvud, İstanbul, IV, Hadis no. 4336, 4337.

²² Shannon, C. E. ve Weaver, W., The Mathematical Theory of Communication, Urbana 1949, s. 2.

²³ Raymond A. Bauer, "The Obstinate Audience: The Influence Process from the Point of View of Social Communication", American Psychologist, 1964, s. 19.

²⁴ Hz. Peygamber, Buhari'deki bir hadiste: "Belliğü 'annî velev âyeten..." (Benden velev ki bir ayet olsun (başkasına) aktarınız (iletiniz), buyurarak, tebliğin genel çerçevesini çizmiştir. Abdullatif b. Abulaziz (İbn Melek), Mebârikul Ezhâr fi Şerhi Meşânikil Envar, İstanbul 1303, II, s. 275.

²⁵ İbn Melek, age., s. 275.

²⁶ 'Propaganda', Webster's Ninth New Colligate Dictionary, Massachusetts 1983, s. 942.

²⁷ Taşdelen, Musa, Siyaset Sosyolojisi, İstanbul 1997, s. 199.

²⁸ Finch, Lynette, "Armed Forces & Society", (trc. Rengin Gün), Avrasya Dosyası, VIII/2, Ankara 2002, s. 81.

²⁹ Taşdelen, age., s. 199.

³⁰ Kağıtçıbaşı, Çiğdem, İnsan ve İnsanlar, İstanbul 1996, ss. 162-163; Eroğlu, age., s. 223.

³¹ "(Resülüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle davet et (çağır) ve onlarla en güzel şekilde mücadele et!.." (El Nahl 16/125) ayetinde davetin iki yönlü bir iletişim olduğu açıkça görülmektedir. Ayette karşı tarafı etkilemek için karşılıklı tartışmaya izin ve teşvik vardır. Buna mukabil, diğer bir ayette (El Maide 5/67) "Ey Resül! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun..." tebliğin tek yönlü bir iletişim olduğu görülmektedir.

³² Kağıtçıbaşı, age., s. 179.

³³ Baysan ve Tekarslan, age., s. 170 atfen Herkner, Werner, Einführung in die Sozialpsychologie, Bern 1981, s. 15. Kağıtçıbaşı, age., s. 179.

liyle her ne kadar tek yönlü bir öğretim ve iletişim görünse de, aslında etkisi itibarıyla davet gibi iki yönlü bir etkileşim sürecidir. Çünkü bu süreçte her birey diğerinin beklentilerini hesaba katar; birbirleri hakkında yargı ve taktirlerde bulunurlar ve buna göre birbirlerinin davranışlarına karşılık verirler.³⁴ Bireyler kendi zihinleriyle ve başkalarının zihinleriyle ilişki kurduklarında, her biri, bir taraftan kendi zihni sürecine karşılık verirken diğer taraftan da karşısındakinin zihni sürecine karşılık vererek karşılıklı etkileşim vücuda getirirler. Dolayısıyla kişinin kendi ile olan etkileşimi, en az kendi ile başkası arasındaki kadar önem arz eder.³⁵

Muhammed İlyas'ın tebliğ anlayışında tebliğin etkili bir iletişim olduğunun altı çizilmektedir. Ona göre tebliğ, "dâinin, mesajını dinleyicisine öylesine bilimsel yolla usulüne uygun anlatmasıdır ki, dinleyicisinde umduğu değişimler meydana gelsin."³⁶ Bu tanımda altı çizilmesi gereken diğer bir nokta ise, iletişimde bilimsel yöntem ve tekniklerin kullanılmasının gerektiğidir. Bu yöntemlerin neler olduğunu bilmek ise, geniş eğitim gerektirir.

İslam daveti ve tebliğ stratejisi insanın kalbine tevhide imanı bütün erkânıyla yerleştirmekle başlar ve İslam'ın şümülüne giren her konuyu kapsar. Davet ve tebliğ dünyaya yönelik işlerde de, ahireti ilgilendiren durumlarda da söz konusudur.³⁷ İslam'a girip bağlanıyyla, Müslüman gibi görünen münafığıyla, İslam'ı kabul etmeyen ehl-i kitap ve müşrikiyle her sınıf insan davet ve tebliğe muhataptır. Bir Allahsız Allah'a, dinsizi dine inanır hale getirmek veya bu husustaki inancını yumuşatmak, gayri Müslimlerin İslam dinine, bidat ve dalalet mezhebi mensuplarının kitap ve sünnet çerçevesine girmelerine vesile olmak, amelsiz Müslüman'ı amel sahibi yapmak, ameli olanın amelini mükemmelleştirmek birer davet ve tebliğdir.³⁸

İslam, tebliği bir dindir ve onun dinamizm ve hareketliliği doğrudan mesajının tebliğinin dinamizm ve hareketliliğine bağlıdır. İslam bunu, Allah ile kul arasına herhangi bir vasıtayı sokmayarak ve bir ruhbanlık sınıfının ortaya çıkmasına imkan vermeyerek başarmıştır. Böylece İslam davet ve tebliği Hıristiyan misyonerliğinden farklı kalabilmiştir. İslam'ın bu kendine has davet anlayışının etki ve üstünlüğüne işaretlerle Arnold şunları söylemektedir: "Müslüman'la

Tannısı arasında hiçbir aracının olmaması, şahsi kuruluş sorumluluğunu sadece kendisine dayandırmaktadır. Sonuç itibarıyla, kural olarak daha sıkı ve daha dikkatli bir şekilde dini görevlerini yerine getirmekte, dinin öğretilerini öğrenmede daha fazla meşakkate maruz kalmayı göze almakta, imanının gereklerini yerine getirmektedir..."³⁹

İslam'ın mesajı, Asr-ı Saadet'te Hz. Peygamber ve sahabesinin ve günümüzde Cemaat-i Tebliğ'in yaptığı gibi, bir taraftan kolektif bir sistem oluşturulmaya çalışılarak, diğer taraftan davet sorumluluğunun bilincinde olan herkes hem bireysel hem de kitlesel olarak bu görevi yerine getirmelidir.⁴⁰ Böylece ayette ifade edilen "Siz insanlık için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz..." gibi yüksek statü ve güzel sıfatlara bütün Müslümanlar nail olabilir ve toplumlarında sosyal huzur ve istikrarı gerçekleştirebilirler.

Eğitim

Eğitim, geniş anlamda hayat dairesinin bütün merhalelerinde kişilerin eğitilmesini gösterir. Dar anlamda ise, resmi kurumlarda gerçekleşen yetiştirmeyi gösterir.⁴¹ Eğitimde hem bilgi ve öğrenme söz konusudur, hem de bilginin gereğini yapacak irade gücünü göstermek, benimsemek, yerine getirebilme alışkanlığını ya da becerisini kazanmış olmak söz konusudur.⁴² Eğitim sosyal olduğu kadar kültürel bir süreçtir ve en geniş anlamda sosyalleşme ile aynı şeylerdir.⁴³

İslam alimleri *terbiye*, *ta'lim* ve *te'dib* deyimlerini kullanarak İslam'da -formal-informal ve örgün-yaygın- eğitimin anlam ve alanını belirlemişlerdir.⁴⁴ Bunlar arasında en sık⁴⁵ ve en geniş anlamda kullanılan *terbiye*⁴⁶ kelimesinin gelişmek, artmak, beslemek, büyütme anlamları vardır.⁴⁷ Allah alemlerin Rabbi; efendisi, besleyip büyütücüsü, mürebbisidir. "Rab' aslında terbiye manasına bir masdar

39 Arnold, T. W., *The Preaching of Islam: A History of the Propagation of the Muslim Faith*, London, 1956, s. 414.

40 Ahmad, Khurshid, "The Natur of Islamic Da'wah", *International Seminar on Islamic Thought*, Bahrain, 22-25 February 1985, s. 11-12.

41 Mann, Michael, *The Macmillan Student Encyclopedia of Sociology*, London 1983, s. 104.

42 Ayhan, age., s. 54.

43 Mead, Margaret, "Our Educational Emphasis in Primitive Perspective," *American Journal of Sociology*, Vol. 48, 1943, s. 633.

44 Iqbal, Muhammad Zafer, *Development of a Teacher Training Model in Islamic Perspective*, (Basılmamış Doktora Tezi), Institute of Education and Research, University of the Punjab, 1989, s. 174.

45 Bayraklı, age., s. 104.

46 Canan, "Türkçemizde terbiyenin yerine koymaya çalışılan eğitim, bunu tam olarak karşılamaktan bir hayli uzaktır" demektir ki, biz bu konuya girmeyeceğiz. Canan, İbrahim, *Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye*, İstanbul 1984, s. 27.

47 El-İsbahani, er-Rağib, el-Müfredat, İstanbul 1986, ss. 272-273

34 Jurgen, Ruesch, "Synopsis of the Theory of Human Communication", *Psychiatry*, XVI, August 1953, s. 242.

35 Blumer, Harbert, "Sociological Implications of the Thought of George Herbert Mead", *American Journal of Sociology*, LXXI, USA 1966, ss. 525-544.

36 İlyas, M. Muhammed, *Six Points of Tabligh* (Urduca'dan tercümesi M. Sadruddin A. Ansari), Karachi, Tarihsiz, s. 84.

37 Önkal, age., s. 4.

38 Uludağ, Süleyman, *İslam'da İrşad*, İstanbul 1984, s. 20.

olduğu halde, mübalağa kastiyle mürebbiye dinilmiştir. İşte bu mübalağa manasından dolayı rab sadece mürebbi manasına değil, terbiye gibi olan, istila, inayet, tebir, zabt ve tasarruf, telkin ve irşat, teklif, emr-u nehiy, tergib, tenbih, taltif, tekdir gibi terbiyenin bütün levazımına malik, kuvvetli ve ekmel bir mürebbi demek olur.⁴⁸ Bu tanımda eğitim (terbiye) ile davet ve tebliğ arasında yakın ilişki olduğu görülmektedir.

İslam eğitimin temel gayesi, insanın ruhunu, zekasını, aklını, duygularını ve bedeni azalarını eğiterek onun tüm kişiliğini dengeli bir şekilde geliştirmektir.⁴⁹ Eğitim, insanı Yaratıcısını tanımaya ve kabullenmeye yöneltme⁵⁰ ve onda Allah ve Resulü tarafından istenilen inanç, tutum ve davranış değişikliklerinin meydana getirilmesi sürecidir. Mevdudi, İslami eğitimin temel amaçları içinde sağlam bir tevhid inancı geliştirmenin yanında bir de İslami ahlak, liderlik ve davet yeteneklerinin geliştirilmesini sayar.⁵¹ İslam eğitimin temel gayesi, insanın ruhunu, zekasını, aklını, duygularını ve bedeni azalarını eğiterek onun tüm kişiliğini dengeli bir şekilde geliştirmektir.⁵²

Davet, Tebliğ ve Eğitim İlişkisi

Hz. Peygamber İslamiyet'in ilk davetçisi, mübeliği ve aynı zamanda öğreticisi/öğretmeniydi. "Kendi içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitab'ı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resül gönderdik."⁵³ ayeti, onun her iki statüsünü belirlemekte, ve statülerine bağlı rollerinin genel hatlarını çizmekte; eğitim ile davet arasındaki ilişkiyi açıkça göstermektedir. Aslında eğitim bir iletişim sürecidir.⁵⁴

Hz. Peygamber'in eğitim ve davet hareketinin usul itibarıyla temel özelliği informal yaygın eğitim oluşudur. O, ilk zamanlar tebliğ ve irşad vazifesini fiilen ve bizzat yapmış; şahıslarla tek tek görüşerek, toplu hitap ederek, çarşı-pazar, mabet ve meclisleri dolaşarak insanları İslam'a davet etmiştir.⁵⁵ Bu şekildeki bir eğitimde amaç, okuma-yazma öğretmekten daha ziyade, halka Kur'an ve akaid (inançlar) hakkında bilgi vermektir. Bundan dolayı bu tür eğitime, "yetişkin eğitimi" denebilir.⁵⁶

Kabile reisleri Hz. Peygambere gelerek Müslümanlığı kabul ederlerdi. O, bu zevatı bir süreliğine yanında alı koyar, onlara İslamiyet'i talim eder, sonra da mürid ve tebliğci olarak kendi kabilelerine gönderirdi.⁵⁷ Bazen bunlara Kur'an ve sünneti iyi bilen muttaki, zahid, abid ve salih bir sahabenin refakat ettiği de olurdu.⁵⁸ Bunlardan anlaşılıyor ki, nebevi toplumda herkes bildiği kadarıyla dâi-öğretmen ve bilmediği kadarıyla öğren/i/ci idi. Bu düal statü ve roller o zamanki bütün toplum bireylerince tam olarak benimsendiğinden, onlardan her birinin münkeri (kötüyü, toplumca istenilmeyeni) eliyle, diliyle ve kalbiyle değiştirmeye güç ve yetkisi vardı. Müslüman olan kişinin sosyal şahsiyeti, dinin dâisi ve eğitimcisi olması için en temel yeterlilik şartıydı. Bunun ötesinde bir şey aranmazdı. Çünkü her davetçi aynı zamanda davet edilendi. Nebevi İslam devletinin merkezini resmi kurumlar değil, sivil kurumlar ve bireyler işgal etmekteydi.

Medine toplumunda İslami norm ve değerler tamamen hakim olduğunda, davet ve eğitimde taklit ve sosyalleşmenin rolü artmıştır. Hz. Peygamber taklit ve sosyalleşme suretiyle dini eğitiminin önemine ve bunda aile ve çevrenin rolüne işaretler, "Her doğan çocuk İslam fitratı üzere doğar, sonradan anası, babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yaparlar..."⁵⁹ buyurmuştur. Bu hadiste, insanda tevhidi din duygusunun, hakikat arayışının fitri olmakla birlikte, eğer din eğitiminde büyükler çocuklara olumlu bir referans grubu teşkil etmeyecek olurlar veya yeterince dini telkin ve eğitim vermeyecek olurlarsa, onlar aile veya yakın çevrelerinin sosyal ve kültürel etkisinde kalarak "Allah'ın insanları üzerinde yarattığı Fitratullah"⁶⁰dan sapabileceklerinin altı çizilmektedir.

Nitekim, dine inanmayan 600 kişi üzerinde yapılan bir araştırmada deneklerin %67'si ebeveynlerinden hiçbirinin dini hayata fazla bir ilgi duymadıklarını belirtmişlerdir. Yine %42'sinde bu inançsızlığın çok genç yaşlarda ortaya çıkmaya başladığı görülmüştür.⁶¹

Öyle ise, çocuklarının eğitim ve terbiyesinden ilk önce sorumlu olan yetişkinlerin⁶² eğitilmesi ve

48 Yazır, Elmalılı Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, I, İstanbul 1966, ss. 64-65.

49 Ahmad, Khurshid, Principles of Islamic Education, Lahore, s. 18.

50 Al Attas, M. Naquib, The Concept of Education in Islam, Kuala Lumpur 1990, s.22

51 Mevdudi, Abul A'la, Talimat, Lahor 1982, ss. 159-160.

52 Ahmad, age., s. 18.

53 Bakara 2/151.

54 Skinner, Charles E., Educational Psychology, New Delhi 1984, s. 50.

55 Uludağ, Süleyman, İslam'da İrşad, İstanbul, 1984, ss. 17-18.

56 Fazlur Rahman, İslam, Ankara 1996, s. 253.

57 Muhammed b. İshak b. Yesar, Siret İbn İshak, (Tahkik: Muhammed Hamidullah), Konya 1981, s. 124, madde no. 187.

58 Uludağ, age., s. 18.

59 Zeynü'd-din Ahmed, Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi ve Şerhi, IV, Ankara 1982, s. 529.

60 El Rum 30/30.

61 Günay, Ünver, "Türkiye'de Dini Sosyalleşme", Türkiye I. Din Eğitimi Semineri, Ankara 1981, s. 197.

62 Nitekim Peygamber (sav) bir hadisiyle bu duruma dikkat çekmiştir. "Her birerleriniz râi (yani elinin altında ne varsa onu layikiyle muhafaza ve sıyanetle mükellef)dir ve her birerleriniz elinin altın-

çevrenin ihmal edilmemesi önemli bir meseledir. Modern toplumlarda yetişkinlerin din eğitiminin okul yıllarına münhasır kaldığı düşünülürse, hayat boyu devam eden eğitim alanındaki boşluğun bir şekilde doldurulması gerekir. İslam'ın ilk yıllarında yetişkin eğitim-öğretiminin esasını teşkil eden davet ve tebliğ bu boşluğu doldurmada, eskiden olduğu gibi, tekrar önemli rol oynayabilir.

Müslüman toplumların eğitim -özellikle din eğitimi- alanındaki yetersizlikleri, önemli problemlerinden birini teşkil ediyorsa,⁶³ bunun temel sebeplerinden biri ve belki en önemlisi, gençlerin eğitimini yeterince başaramadıkları gibi, yetişkinlerin eğitimini de adeta terk etmeleri; en azından kültürel dejenerasyona karşı yeterince koruyamamaları, bunun için gerekli önleyici kurum ve ajandalar vücutta getirememeleridir. Mazileriyle bağdaşmayan bu hallerini iyileştirmeleri hususunda İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren gördüğümüz informal yaygın eğitim, alternatif bir model olarak değerlendirilebilir. Kanaatimizce bütün sınırlılıklarına, eksikliklerine ve eleştirilmesi gereken yönlerine rağmen Cemaat-i Tebliğ bunun pratikteki uygulaması yolunda önemli adımlar atmıştır.

İslam'ın ilk zamanlarından itibaren ortaya çıkan ve ağırlıklı olarak yetişkinlerin eğitilmesini hedefleyen nebevî eğitim modeline benzer bir eğitim modeli 20. Yüzyılda Muhammed İlyas'ın önderliğinde başlayan tebliğ hareketiyle yeniden canlanır olmuştur. Bu dini eğitim yöntemi, Cemaat-i Tebliğ'in "tebliğ eğitim yöntemi"nin esasını teşkil etmektedir.

Cemaat-i Tebliğ'in davet yöntemine geçmeden önce, onun amaç ve öğretisi üzerinde durmak, davet ve eğitim anlayışını daha iyi anlayabilmemiz açısından önemlidir. Zira, Cemaat'e yöntem yönünden yöneltilen eleştirilerin temelinde, Cemaat'in amaç ve öğretisinin iyi anlaşılması yatmaktadır.⁶⁴

B. Cemaat-i Tebliğ'in Amaç ve Öğretisi

Cemaat-i Tebliğ'in amaç ve öğretisini Muhammed İlyas ve Cemaat'in diğer liderlerinin⁶⁵ söz ve eserlerinde bulmak mümkündür. İlyas'ın "*Müslümanon ki Mevcudeh Besti or Oska 'İlac'*" (Müslümanların Gerilemeleri ve Bunun Yegane

dakinden mes'uldür. Devlet adamları birer râid ve raiyyesinden mes'uldür. İnsan eh(u ayâ)linin râisidir ve raiyyesinden mes'uldür... her birerleriniz râi ve her birerleriniz raiyyesinden mes'uldür." El i Zebidi, age., III, s. 40, hadis no. 487.,

⁶³ Günay, Ünver, Eğitim Sosyolojisi, Kayseri 1992, s. 114.

⁶⁴ Efe, agm., s. 17.

⁶⁵ Cemaat'in ileri gelen liderleri; Muhammed İlyas, Muhammed Yusuf, Muhammed Zekeriyya, İnamul Hasan Hadreji, Ömer Palan Puri, Süleyman Cançi, Mevlana İbrahim, Müfti İza, Hasan Nedvi, Hacı Mihrab, M. Manzur Nu'mani'dir. Cemaat-i Tebliğ'in liderlik yapısı günümüzde şuraya dönüştürülmüştür. Araştırmalarımız esnasında kendileriyle görüşüğümüz Mevlana Cemşid ve Mevlana İhsan şura üyeleridir.

Çaresi), "*Çeh Bat'ai*"⁶⁶ (Altı Nokta) adlı eserleri ve Manzur Nu'mani'nin İlyas'ın sözlerini topladığı "*Malfuzat-ı Hazreti Mevlana Muhammed İlyas*",⁶⁷ Muhammed Zekeriyya Kandehlevi'nin "*Fazâil-i A'mâl*"⁶⁸ (Tebliğ Nisâb) ve "*Fazâil-i Zekaf*" ve Muhammed Yusuf Kandehlevi'nin "*Hayat el Sahabe*"⁶⁹ adlı eserleri, bu konudaki en önemli temel kaynaklardır. Bunlar arasında *Fazâil-i A'mâl* Cemaat tebliğcilerinin tebliğ turlarında sürekli yanlarında bulundurdukları ve en fazla okudukları temel ders kitabıdır. İlyas'ın yeğeni ve mümtaz öğrencisi M. Zekeriyya tarafından onun isteği üzerine yazılmış olan bu eser, yedi kitap ve kitapçıktan oluşmaktadır. Kitabın içeriğinde Sahabe'nin hayat hikayelerinden, Kur'an'ın, namazın, orucun, zikrin, tebliğin faziletlerinden bahsedilmekte; Müslümanların içinde buldukları sosyal, ahlaki, dini bozukluklarla ilgili çeşitli nasihatler yapılarak çareler üretilmektedir.⁷⁰ Fazâil-i A'mâl çoğunlukla Kur'an ayetlerinden, sahih hadislerden, sahabe sözlerinden ve bunların açıklamalarından oluşmaktadır. El-Hasin'in⁷¹ iddiasının aksine yazar hadislerden çoğunun kaynağını ve sıhat durumunu belirtmiştir. Ayrıca, yabancı ülkeden tebliğciler hadis derslerinde Nevevi'nin Riyazü's Sâlihîn isimli hadis kitabını okumaktadırlar. Cemaat-i Tebliğ'e yazılı olarak hiçbir kimse Zekeriyya Kandehlevi kadar katkıda bulunmamıştır. Onun eserleri Cemaat hakkında bilgi edinme konusunda ilk müracaat edilmesi gereken kaynaklardır.

Muhammed İlyas'ın hem şer'i ilimleri tahsil etmiş bir alim hem de sufi geleneğini bilen bir sufi müridi olması kurduğu cemaatin amaç ve öğretilerine yansımıştır. O, cemaatinin amacıyla ilgili şunları söylemektedir: "*Cemaatimizin temel amacı Müslümanlara Hz. Peygamber tarafından öğretilen orijinal ve gerçek dini öğretmektir. Bu bizim gerçek gayemizdir. Tebliğ ve tebliğ turlarımıza gelince, misyonumuzu gerçekleştirmek için çok önemli vasıtalar. Kelime-i şahadet ve namazın öğretilmesi derslerim-*

⁶⁶ Bazı araştırmacılar İlyas'ın hiç yazılı eser vermediğini ileri sürmüşler ve bu eseri Muhammed Zekeriyya'ya atfetmişlerdir. Kanaatimizce eser İlyas tarafından yazılmıştır, ancak M. Zekeriyya'dan da bazı ilaveler alınarak genişletilmiştir.

⁶⁷ Muhammed Manzur Nu'mani, Muhammed İlyas'ın sözlerini bir araya getirerek bir eser yazmıştır. Bu eserde İlyas'ın çeşitli konulardaki görüşlerini açıklayan 214 seçkin sözü kaydedilmiştir. Bkz. Nu'mani, Mevlana Muhammed Manzur, Melfuzat-ı Hazreti Mevlana Muhammed İlyas, İdare-i Neşriyatı İslam, Lahor, Tarihsiz..

⁶⁸ Bu eserin ilk adı Tebliğ Nisab'tı. Eser, Hayri Demirci ve Arif Dad (Gülistan Neşriyat) tarafından Türkçeye kazandırılmıştır.

⁶⁹ M. Yusuf Kahdehlevi'nin bu eseri, Türkçeye kazandırılmıştır: Hadislerle Hz. Peygamber ve Eshabının Yaşadığı Müslümanlık, (trc. Büyükcınar, A. M., Tekin, A. Ö. ve Erol, Y.), İstanbul 1980.

⁷⁰ Aslı Urduca olan bu eser, onlarca dile çevrilmiştir. Kandhalvi, Muhammed Zarariyya, Faza'il-e A'maal, Lahore 1990. Aslı Urduca olan bu eser, onlarca dile çevrilmiştir.

⁷¹ El-Hasin, Sa'd, "Re'yun Ahar fi Cemaat' el Tebliğ", Nedvet Ittihat el Fikr el İslami el Muasır, Bahreyn 22-25. 02. 1985, ss. 12-14.

izin alfabesidir".⁷² Tebliğcilerin yaptıkları bütün çalışmalar bu genel amaç ve hedefleri gerçekleştirme yöneltir. Ama onlar bunu, bazı İslam ülkelerindeki ve Pakistan'daki dini grupların yapmak istedikleri gibi politik devrim yaparak gerçekleştirmeyi istemezler. Cemaat "inkılap"ın her tür-lüsüne karşıdır. Eğer inkılap yoluyla bir İslam toplumsal hayata hakim kılınacaksa bu, İslam'ın ilk dönemlerindeki gibi müjdeleme, ikna, uyarma, öğüt verme ve inanca dayanmalıdır, nefrete, güç veya şiddete asla dayanmamalıdır. Bu anlayışından dolayıdır ki Cemaat, hiçbir dini düşünce okulunu tahkir etmez, onları kafirlikle itham etmedikleri gibi, İslamî inkılabı savunmayanların kafirlikle suçlandığı fetvalara da inanmaz⁷³ ve umursamaz. İslam'ı yaşamak için iktidara gelinmesini bir zorunluluk olarak gören gruplardan⁷⁴ bu yönüyle radikal çizgilerle ayrılır.

Cemaat-i Tebliğ, keskin bir dini değişimden ziyade Müslümanlara sahabeyi sevdirek referans grubu yapılabildiği taktirde, onların zamanla isteyerek yaşam tarzlarını sahabenininkine benzeteceklerine, din için mücadele ve fedakarlık göstereceklerine ve onlar gibi bir hayat tarzı sürdüreceklerine inanır. Bundan dolayı sahabenin iyi öğrenilmesi ve tanıtılması gerekir. Nitekim, M. Zekeriyya'nın "Hikayât-ı Sahabe" adlı kitabını yazma amacıyla ilgili söyledikleri bu görüşü desteklemektedir: "*Saygıdeğer Ustadım (İlyas) bana Peygamber (AS)'in Sahabesi'nin hayat hikayelerini içerecek, kadın ve çocuklara yönelik bir kitap yazmamı emretti. Bunun altında yatan ana düşünce, Müslüman anneler, çocuklarını yatağa yatırırken masal ve fabl anlatma yerine İslam'ın altın çağının gerçek, doğru hikayelerini onlara anlatsınlar. Böylece onlarda Sahabe sevgi ve saygısı uyanır, dini ve inançsal bilinçlenme oluşsun...*"⁷⁵

Cemaat'in öncülerinden Nedvi'ye göre, sahabenin referans grubu alınması, ashabı taklit etmeye, Allah yolunda mallarını canlarını karşılıksız harcamaya, bu uğurda kainatı dolaşmaya, kötülüğü terk etmeye, yardıma, faziletli işlere, güzel ahlaka teşvik edecektir. "*Eshabın hayat ve yaşayışlarını okudukları zaman, kendilerinden utanacaklar, okyanusların yanında küçük birikintiler gibi kalacaklardı. Yaptıklarını küçümseyecekler, kendi yaşayışlarını beğenmeyecekler, gayretleri artacak, ruhları coşacak, azimleri harekete geçeceklerdir.*"⁷⁶

Cemaat genel anlamda basit, sade ve gösterişsiz bir hayat tarzını aşılama çalışır. Lüks, şatafatlı, macera arayan ve toplumda ve siyasetteki meydan okumaları isteyenler için uygun bir organizasyon değildir.⁷⁷ Bununla birlikte Taqui⁷⁸ ve Raman'ın⁷⁹ iddia ettikleri gibi, Cemaat'in toplumsal realiteyi inkar ettiği, politikayla uğraşmayı yasakladığı söylenemez. Cemaat'in yaptığı, tebliğ turları esnasında dâilerin kendi siyasi görüş ve düşüncelerini dini davete karşıtıklarını engellemektir. Bu inceliği bilmeyenler, Cemaat'in son zamanlarda geleneksel temel öğretilerinde değişmeye giderek, aktif siyasetle⁸⁰ ve hatta militarist aktiviteyle uğraşmaya başladığı yolunda görüşler ortaya atmışlardır.⁸¹ Cemaat'in cihad anlayışı Hz. Peygamber (sav)'in "...büyük cihada dönüyoruz" dediği nefsi terbiye ve tezkiye anlamındadır. Yaptıkları tebliğ çalışmasını büyük cihad kabul ettiklerinden "Ama bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz. Hiç şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir."⁸² ayetini ilham kaynağı olarak sürekli okurlar. Gözlemlerimize göre bu ayet tebliğcilerin en sık okumuş oldukları ayettir.

Cemaat'e göre, öncelikle içinde yaşanılan toplumsal çevrenin düzeltilmesi gerekir. Çevre düzeltilmeden bireyin kendini ve ailesini çevrenin etkisinden koruması mümkün değildir. Bu amaçla, toplumun her üyesi tebliğci yapılabildiği kadar çalışmalıdır. Bunun içindir ki, 1934'de Nuh'taki komisyon dinin davet ve tebliğinin yalnız din bilginlerinin görevi değil, aynı zamanda her Müslüman'ın görevi olduğu, herkesin bu görevi yerine getirmesi gerektiği kararını almıştı.⁸³

Nuh'taki toplantıda alınan kararlar Cemaatin öğretisinin genel çerçevesini çizmektedir. Bu kararlar daha sonra 1938'de İlyas tarafından son hac dönüşünde yeniden değerlendirilerek altı maddeye indirilmiştir. Bugün de Cemaat'in organizasyonunda faaliyet gösteren dâiler bu çerçevede vaaz ve nasihatler yapmaktadırlar. *Altı sıfat* ya da *nokta* diye isimlendirilen bu genel tebliğ konuları şunlardır: Kelime, namaz, ilim ve zikir, Müslümanlara ikram ve saygı, niyetin halis, samimi olması ve tebliğ için vakit ayırmak.

Görüldüğü gibi, altı esastan ikisi İslam dininin temel şartlarıdır. Geri kalan dört esas ise bunları ger-

77 Auwal, agm.

78 Taqui, Jassim, Politicizing the Tablighi Jamaat, <http://www.webonthenet.com/Articles/2.htm>, 13/11/2001.

79 Raman, B., Dagestan: Focus on Pakistan's Tablighi Jamaat, www.Saag.Org/Dagestan_Focus_on_Pak_Tablighi_Jamaat.htm (15/9/99).

80 Taqui, agm.

81 Raman, agm.

82 El Ankebut 29/69.

83 Kadiri, M. Eyyub, Cemaat-i Tebliğ or Os ka Tarihi Caize, Lahor, s. 93.

73 Taqui, Jassim, Politicizing the Tablighi Jamaat, <http://www.webonthenet.com/Articles/2.htm>, 15/11/2001.

74 İhvani Müslümin ve Pakistan'daki Cemaati İslam-i diğer bazı dini gruplar bu görüştedir. Haddad, Yvonno Y., "Seyyid Kutup: İslami Güçlenişin İdeoloğu", John I. Esposito, Güçlenen İslam'ın Yankılan, (trc. Çatalbaş, E., İstanbul 1989, s. 95.

75 Kandhalvi, Muhammed Zakariyya, "Stories of Sahabah", Faza'il-e A'maal, (trans. Arshad, A. Rashid), Lahore 1990, s. 12.

76 Kandelevi, Muhammed Yusuf, Hadislerle Müslümanlık, (trc.. A. M. Büyükçınar ve diğerleri), I, İstanbul 1980, s. 19.

çekleştirmede yardımcı esaslardır. Cemaat bu altı noktanın İslam'ın temel esası olduğu iddiasında değildir. Bu basitçe şu anlama gelmektedir; ilk temel esaslar diğer dört noktanın desteğiyle uygulanınca bir müslümanın hayatında daha çabuk ve mükemmel bir değişim meydana gelir ve bütün dini görevlerini yerine getirmede yardımcı olur. Bu altı noktaya İlyas tarafından "kişiyi manevi kazanç getirmeyecek her türlü işten uzak durma" diye bir yedincisi tedbir olsun; manevi temizlenmeye ve hedefe çabuk ve güvenli ulaşabilmek için ilave edilmiştir.⁸⁴

1) Kelime

İlyas'a göre herkesin kalbinin derinliklerinde bir parça da olsa iman vardır. Her Müslüman'ın iman hazinesinin değerinin sürekli bilincinde olması ve imanını kuvvetlendirmesi ve İslam'ın gerçek ruhunu yansıtmaya gerekir. Bundan dolayı *Kelime* tebliğcilerin üzerinde en çok durdukları tebliğ konularından biri olup, onların bilgileri ölçüsünde geniş alanları kapsar.

Nasıl ki her peygamber toplumunun öncelikli probleminin çözümüne yönelmiş, onu ortadan kaldırmakla toplumuna kendini kabul ettirmiş, Cemaat-i Tebliğ de, Müslümanların iman-amel paradoksunu en büyük problem görmekte ve bunu ortadan kaldırmaya, onların imanlarını yeniden canlandırmaya çalışmaktadır.

2) Namaz

Tebliğ programının ikinci noktası namazdır. Cemaat, beş vakit namazın mutlaka her Müslüman tarafından sünnet üzere kılınması gerektiğini vurgular. Sünnet, nafil namazların ve cemaatle kılınan namazların faziletlerine ağırlık verir.

3) İlim ve zikir

İlyas'a göre ilim ve zikir gerçek İslami idealizmin dayandığı iki temel fazilettir. İnsanın dünya ve ahrette en yüksek mevki elde etmesi, gerçek mutluluğu yaşması ilimle olur. Namaz, oruç gibi farz ibadetlerden başka günlük muamelatla ilgili işlerin bilgisini elde etmek her Müslüman'a farzdır. Bilginin ilk ve asıl hedefi bir kimsenin hal ve hareketlerini kontrol etmesi, gözden geçirmesidir. Kişinin ilmi görevlerini idrak etmesine, eksiklerini anlamasına ve onları tazmin etmesine yardımcı olmalıdır. Kişi sadece bilgisiyile başkalarını imtihan ediyorsa, o hala kendini beğenmiş kibirli biridir ve bilgisini alçaltmaktadır. Kadın erkek herkes dini bilgileri öğrenilmeli ve yayılmalıdır. Tebliğ turlarında gruptakilere özellikle gerekli dini bilgileri öğrenme isteği uyandırılmaya ve öğrendiklerini normal sosyal ortamlarında pratiğe dökme alışkanlığı kazandırılmaya çalışılmalıdır. Bu

amaca ulaşabilmek için duaların ve ahlaki davranışların faziletleri detaylı açıklanmalıdır.⁸⁵

İlyas'ın tasavvufi yönü olduğu göz önünde bulundurulduğunda zikrin temel tebliğ noktaları arasında neden olduğu daha kolaylıkla anlaşılabilir. Zikir, dil vasıtasıyla kalbi (zihni) meşgul etmek, gereksiz şeylerden uzak durmak ve Allah'ın azametini sürekli hatırd tutmak içindir. Allah'ı zikretmek bir Müslüman'a Allah sevgisi ve Onun büyüklüğünün bilincini kazandırır ve Onun emirlerine devamlı uymasını, hiçbir durumda onları yerine getirmeyi unutmamasını sağlar.⁸⁶ Önemine binaen vaazlarda "Ey inananlar! Allah'ı çokça zikredin."⁸⁷ ayeti ve diğer zikirle ilgili ayetler sık sık okunur. Cemaat için *davet*, *dua* ve *zikir* üç bacaklı saç gibidir. Davet mutlaka yapılmalıdır, davetin dinleyiciler üzerinde etkili olabilmesi için her vesileyle dua yapılmalıdır; Merkez'den ayrılırken ayrılış duası, arabaya binildiğinde sefer duası, gidilecek yere varıldığında belde duası, *geçit* duası, yemek duası, yatma duası, mescitten ayrılma duası.

4) Müslümanlara ikram ve saygı

Cemaat-i Tebliğ'in öğretilerinden biri de Müslümanlara ikram ve saygıda bulunmaktır. Bu öğretisi Cemaat'in toplumsal ve evrensel hoşgörüsünü yansıtmaya bakımından önemlidir. Nitekim ikram, hoşgörü ve saygı yalnızca Müslümanları değil, başka inanç sahiplerini de kapsar. Cemaat'e göre, İslam'da kardeşlik üç türdür. Bunlar; insanlık, din ve kan kardeşlikleridir. Bütün insanlar Allah'ın kulu olmalarından ve Hz. Adem'in neslinden gelmelerinden dolayı kardeşirler ve saygıya layıktırlar. Ayette belirtildiği üzere din kardeşliği en önemli kardeşliktir: "Müminler ancak kardeşirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki esirgenesiniz."⁸⁸ Bir *bozorgun* ifadesiyle, "din kardeşlerimizle yardım ve dayanışma içerisinde olmamız gerekir. Kendi kusur ve ayıplarımızı aramak, onların kusur ve ayıplarını örtmek gerekir."

5) İhlas-ı Niyet

İhlas-i niyet (niyetin ihlaslı olması) amelleri yalnızca Allah'ın rızası ve mutlaka O'nun rızasını kazanmak için yapmak, anlamına gelir. Cemaat önderleri tebliğcilerden her ne konuşurlarsa ya da yazarlarsa en içten samimi duygularını göstermelerini öğütler. İhlas, İslam'ın ta kendisidir.⁸⁹ İlyas "bizim tebliğ hareketimiz ihlase ve iyi niyete dayanmaktadır; bun-

⁸⁵ İlyas, age., s. 26-29.

⁸⁶ Nu'mani, age., s. 52.

⁸⁷ Ahzab 33/41.

⁸⁸ Hucurat 49/10.

⁸⁹ Zakariyya, age., s. 77.

⁸⁴ İlyas, age., s. 51.

dan dolayı ne kadar kötü insan ziyaret ederseniz o kadar Allah'ı zikirden zevkli olun; ta ki kötü insan ve habis ruhlardan emin olasınız.",⁹⁰ demektir.

6) Tebliğ için vakit ayırmak

Cemaat'e göre, dinin kurallarının anlatılıp tebliğ edilmesi görevi yalnızca alimlere değil inanan herkese farz (farz-ı ayn)dır. Kur'an'ın (3:110, Secde 33, Taha 133; 3:103 vb.) ayetlerini tebliğ görevinin farzı üzerine delil getirirler. Tebliğin muvakkat bir görev ve sorumluluk olmadığı, sürekli olduğuna inanırlar.⁹¹ Bundan dolayı, Cemaat tebliğcilerinin üzerinde en ağırlıklı durdukları husus irşad ve tebliğ için vakit ayırmaktır.

Her Müslüman'ın ömründe en az dört aylığına⁹² davet turuna çıkması tavsiye edilir ve aktif hayatının üçte birini bu görev için geçirmesi için teşvikler yapılır.⁹³ Bu süre kadar tebliğe çıkamayan bir dâinin bu işi kavrayamayacağına, kalbine *yakîn iman* gelmeyeceğini söylerler. Yakini elde etmenin yolu, tebliğ için evi terk etmekle ve sosyal çevreden hicret etmekle olur.

Aslında dört aylık süre şundan dolayı önemlidir; bu zaman zarfında kişi evinden, yakın sosyal çevresinden tamamen ilişkisini kesmekte, yeni bir ortam ve etki alanına girmektedir. Kişi kendisine rehberlik ve örneklik yapacak tecrübeli dâiler sayesinde karşılaştığı birçok sıkıntı ve meşakatlere nasıl göğüs gereceğini öğrenir. Bu müddet uzadıkça dâi daha çok dini bilgi elde etmekte, daha çok ibadet yapma alışkanlığı kazanmakta, zorluklara karşı tahammül gücü artmaktadır.

C. Cemaat'in Davet Yöntemi

Günay'ın din eğitiminin başarısıyla ilgili olarak, "Dinin, kuru ve basma kalıp kaideler ve bilgiler yığını halinde bulunması yerine, düşünerek, anlayarak, yaşayarak, canlı örnekler vasıtasıyla içe sindirerek öğretilmesi dini eğitimde başarıya erişmek için önemlidir."⁹⁴ söyledikleri, Cemaat-i Tebliğ'in pratikte uygulamaya çalıştığı en önemli hedeflerdir. Cemaat, uyguladığı davet yöntemi ile, halkı eğitmeyi, nefisleri terbiye etmeyi, inancın amele dönüşmesini ve dinin bütün ibadet kurallarının inananların hayat tarzlarına yansımaları gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Bundan dolayı, yukarıda görüldüğü gibi, davet konuşma-

larında anlatılan hususlar hemen her Müslüman'ın bilebileceği oldukça temel konulardır. Cemaat-i Tebliğ'in en kuvvetli olduğu ülke Pakistan'da dahi dinin direği beş vakit namazı düzenli kılanların oranı %30'ları geçmez.⁹⁵ Namaz ibadetinin önemi ve dindeki ve toplumsal hayattaki yeri göz önünde bulundurulduğunda, neden İlyas'ın bu tür konuları temel vaaz konusu seçtiği daha iyi anlaşılmaktadır.

Cemaat-i Tebliğ'in davet ve eğitim yöntemi, temel öğretisi ve ilkeleri, Kuran, sünnet, sahabe uygulaması ve tasavvuftan almış ve Muhammed İlyas tarafından yorumlanarak uygulamaya konulmuş yeni bir davet, tebliğ ve eğitim yöntemidir. Onun alim, sufi ve sahabeyi referans grubu almış bir şahsiyet olması, davet yöntemini belirlemede temel yapı taşlarını oluşturmuştur. Onu böyle bir tebliğ faaliyetinde bulunmaya iten diğer bir faktör ise, yaşamış olduğu çağ ve toplumun dini-sosyal durumudur.⁹⁶ İlyas'a göre, halkın büyük bir cehalet ve dine ilgisizlik içerisinde olması toplumundaki bütün çürümüşlüklerin, sosyal ve dini problemlerin ana nedeniydi. Bunun yegane çaresi, insanlarda dini bilinci yeniden canlandırmak ve onların din için seveerek gayret gösterme ve mücadele etmelerini sağlamaktı. Nuh'taki toplantıda bu amaçlara pratikte nasıl ulaşılabileceğinin temel ilke, yöntem ve teknikleri ortaya konulmuştur. Buna göre:⁹⁷

1. Herkes dinin temel kurallarını kendi mahallesinde tebliğ yapacak; bunun için bir lider önderliğinde düzenli grup oluşturulacak; yakın çevreye ziyaret turları düzenlenecek.

2. Her ay üç gün beş kilometre kadar mesafedeki köylere gidilerek tebliğ çalışması yapılacak ve yerel halkın da aynı görevi yerine getirmesi için teşvik turları ve konuşmaları yapılacaktır.

3. En az dört aylığına evden ayrılarak dini öğrenmek için tebliğ merkezlerine gidilecek.

Cemaat-i Tebliğ'in davet yönteminin genel çerçevesini oluşturan yukarıdaki ilkeler, pratikte yerine getirilmesi kompleks bir yapı oluşturur. Onun tebliğ ve eğitim çalışmalarını ve bu çalışmalarını hangi yöntem ve tekniklerle yerine getirdiklerini genel başlıklar halinde sistematik olarak şöyle inceleyebiliriz:

a. Yapısı ve Katılımcıları Bakımından Cemaat-i Tebliğ

Cemaat-i Tebliğ her ne kadar Hilafet Hareketi sonrası sosyo-dini bir hareket olarak başlamış olsa

⁹⁰ Bu sözleri bir bozorg Raiwind'daki konuşması esnasında İlyas'a atfetti.

⁹¹ Kandhalvi, Zakariyya, "Virtues of Tabligh", age., ss. 8-12.

⁹² Kur'an'da "Yeryüzünde dört ay dolaşın. İyi bilin ki siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz; Allah ise kâfirleri rezil (ve perişan) edecektir." (9:29) denilmekte, dört aylık bir gezi-gözlem ve düşünme fırsatı verilerek insandan mevcut durumunu değiştirmesi beklenmektedir.

⁹³ İlyas, age., s. 49.

⁹⁴ Günay, age., s. 114

⁹⁵ Böyle bir kanaate bu ülkede kaldığı dört yıl boyunca edindiğim gözlemler sonucu varıyoruz. Pakistan'da şehirlerdeki dindarlık genel anlamda kırsal kesimlerden hem daha kaliteli hem de daha yaygındır.

⁹⁶ Birzade, age., s. 156.

⁹⁷ Haq, age., s. 116.

da, ancak 1934'de örgütsel yapısına kavuşmuştur. Cemaat'in yapısında düalite hep amaçlı olarak birlikte bulundurulmuştur; böylece bir taraftan dinamik bir halk hareketi olması sürdürülürken, diğer taraftan formalitede boğulmadan örgütlü bir yapı içerisinde kalmayı başarmıştır. Cemaat'in yazılı bir tüzüğü, yönetmeliği, üye kayıt defteri ve üyelik aidatları yoktur.⁹⁸

1934'de Nuh'taki tarihi toplantıda ilk kez oradaki halk arasından İlyas tarafından seçilen bir grup insan tebliğ çalışması için Kandela'ya gönderildi. Bu grup Cemaat-i Tebliğ'in ilk dâi grubudur. Bu tebliğ grubu gittikleri camilerde halka bildikleri kadarıyla *altı noktayı* anlattılar, ulemayı ziyaret edip amaçlarını ve yaptıkları aktivite hakkında bilgi verdiler.

Başlangıçta tebliğciler yaptıkları işi büyük bir utanma, sıkılma içinde yaparlarken zamanla sayıları arttı ve halk da buna ünsiyet kazandı. Sonuç olarak tebliğ çalışması kısa zamanda meyvelerini verdi ve tebliğ çalışması yapılan yerlerin insanlarında önemli değişimler görüldü; medrese ve cami yapmaya başladılar, yavaş yavaş kötü alışkanlıklarını ve işlemede oldukları dinin yasakladığı şeyleri terk ettiler. İlyas bu etkiyi bir mektubunda şöyle dile getirmektedir: "Utar Pradeş'e giden grupların etkileri, çok az insan tebliğ için çıkmasına ve bu iş için çok az vakit harcamasına rağmen "inkılab-ı azam" (en büyük inkılap) kelimesi herkesin ağzında dolaşüyor. Katı kalpli ve tamamen cahil yörenizin halkının temiz olmayan duyguları dini yaymak için kutsal duygulara dönüşmeye başladı."⁹⁹

Muhammed İlyas tebliğ hareketine uluslararası bir boyut kazandırmak niyetindeydi. Bunun için tebliğ çalışmasının merkezini kutsal topraklar -Mekke ve Medine- olması gerektiğine inanıyordu. Bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için o ve Cemaat'in öncüleri 1938'de hacca gittiler. Mina'da diğer ülkelerden gelen hacılarla tanıştılar ve onlara tebliğdeki yöntemlerini anlattılar. Arap yarımadasından bazı hacıların bu görevi ülkelerinde yapmaya ikna edebildiler. Bu sırada İlyas ve arkadaşları, Kral İbn Suud'dan izin almaya çalıştılar, fakat buna muvaffak olamadılar.¹⁰⁰

Cemaat'in Raiwind'da yapılan genel toplantısına katılan Muhammed Zehra, Cemaat'i şöyle tasvir etmektedir:

"Biz Hindistan ve Pakistan'da İslam'ın mesajını tebliğ eden bir Cemaat bulduk. Onlar zamanlarının ve mallarının onda birlerini bu işe tahsis ediyorlardı; sanki bu ölçü zekatlarının ölçüsüyümüş gibi... Bu Cemaat'in 1958'de Lahor'daki birkaç toplantısına

katıldık. Gerçekten onlar vasıtasıyla çok sayıda kişi İslam'a girmişti. İnsanlar bireysel olarak katılmakta, Cemaat onları enerji, zaman, para ve çalışabilme durumuna göre organize etmekteydi... Bu kimseler Allah'ın emirlerini ve yasaklarını yerine getiren kimseler. Onlar Allah'ın mesajını tebliğ etmede hiçbir ihmalkarlık göstermiyorlardı."¹⁰¹

1938'de Nuh'taki ilk yıllık genel içtimaya katılanların sayısı 25 bin civarındaydı ve sayı hayretlerle karşılanıyordu. Cemaatin bugün sadece Bangladeş'teki yıllık içtimalarına 1999'den beri 2 milyona yakın insan katılmaktadır. Bu sayı Mekke'de hacdan sonraki en büyük dini toplantıdır.¹⁰²

İlyas'ın ilk kez 1938'de davet hareketini uluslararası boyuta getirebilmek için diğer ülkeden gelen hacılara yapmış olduğu davet semeresini vermiş, tebliğ faaliyetleri bugün 100'den fazla ülkeye yayılmıştır. Yıllık toplantılara 90'dan fazla ülkeden insan katılmaktadır.¹⁰³ Her yıl yüzlerce tebliğ grubu dünyanın farklı yörelerine davet çalışması için gönderilmektedir. Bunlardan çoğu bir yıllığına çıkmaktadır. Bu tebliğ grupları, farklı ülke insanlarından oluşturulmaktadır. Böylece İslam kardeşliği uluslararası düzeyde gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

Cemaat-i Tebliğ diğer dini hareketlere nispeten daha uzun bir geçmişe ve çok daha fazla katılımçıya sahip olmasına rağmen, hala hiçbir alt fraksiyona bölünmemiştir. Dünyevi çıkarları ortaya çıkaracak yolların daha baştan kesilmiş olması, bu bütünlüğün en önemli nedenini oluşturmaktadır. Her şey şahsi menfaat beklentisi olmadan gönüllü olarak yerine getirilince, yıllık toplantılara katılan yüz binlerce insanı organize etmek kolaylaşmakta, polise sadece şehir trafiğini düzenlemek düşmektedir. Yıllık toplantılar çok az organizatörle üç gün boyunca vukuatsız idare edilir. Aslında Cemaat'in bütün dünya kamuoyuna vermek istediği gerçek mesaj da bu noktadır.

Cemaat-i Tebliğ yapısı itibarıyla gönül kuruluş olunca, haliyle katılım herkese açık olmaktadır. Bunun ötesinde Cemaat dünyadaki bütün insanları üyesi yapma ideal ve çalışması içindedir. Cemaat'in yapısını oluşturan üyeleri iki ana sınıfta inceleyebiliriz; 1) Cemaat dâilerinin büyük çoğunluğunu oluşturan gönüllü halk kitlesi, 2) Organizatör konumundaki *bozorglar*; liderler, ulema ve dâimi gönül bağıyla Cemaat'e bağlı olan dâiler.

¹⁰¹ Ebu Zehra, Muhammed, El Davet ile el İslam, Kuveyt, s. 99.

¹⁰² Ahsan, M. Menazir, "Cemaat-i Tebliğ" İslam Ansiklopedisi, VII, İstanbul 1997, s. 293, CNN 07-07.30 Ana Haberleri, 20 01 2002; CNN.com Home Page, 20 01 2002; BBC News South Asia, 29 Ocak 2000; Araştırmacı, Cemaatin Pakistan-Raiwind'da düzenlenen 1989 ve 1990 yıllarındaki iki yıllık içtimasına katılmıştır.

¹⁰³ Asiaweek 31 Ağustos 1999.

⁹⁸ El-Hasin, age., s. 6.

⁹⁹ Nedvi (b), age., s. 96.

¹⁰⁰ Daha sonraki yıllarda (1951) Suudi krallığı Cemaat-i Tebliğ'in çalışmalarına izin vermiştir. Ancak 1977 yılında tekrar yasaklanmıştır. El Hasin, age., s. 5.

Halk kitlesi: Cemaat-i Tebliğ'i ortaya çıktığı günden itibaren örgütlü bir halk hareketi olarak bütün Müslümanları dâî görür ve onlara sorumluluklarını hatırlatır, onları bilinçlendirmeye çalışır. Aslında kişinin bilinçlendirilmesiyle işe başlanması Kur'an'ın kamuoyu oluşturma yöntemidir. Yüce Allah'ın ilk inen emrine bakılınca bu durum açık bir şekilde görülür.¹⁰⁴ Allah'ın "(İnsanı) pıhtılaşmış kandan yaratan Rabbinin adıyla oku!" emri, Peygamberi'nin şahsında tüm insan cemiyetlerindedir.¹⁰⁵ Bu noktadan hareketle Cemaat, dinin yalnızca ulema tarafından tebliğ edilmesi gerektiği geleneksel anlayışına son derece karşıdır; adeta bu anlayışı yıkmanın mücadelesi içindedir.

Cemaat, İslam'ın altın dönemi olarak nitelenen Hz. Peygamber (AS) ve şanlı sahabesinin günlerini yeniden canlandırmanın peşindedir. Bunu ise o günlerde olduğu gibi, her "Müslümanım" diyeni dâî yapmaya çalışmakla başarmaya çalışır. Bundan dolayı, halk hep ön planda kalmakta ve yapılan faaliyetlerin merkezini işgal etmektedir.

Cemaat için dini anlatmak için ulema sınıfından, din adamı veya profesyonel vaiz olmak şart değildir. "Madem dinin asıl sahibi halktır, öyle ise dinlerinin her türlü sorumluluğu öncelikli olarak kendilerine yıkılmalıdır" ilkesi geçerlidir. Anlatan (dâî) da dinleyen de genellikle sokaktan tutulup ikna edilip getirilen insanlardır.

Cemaat-i Tebliğ'in davet yöntemini orijinal ve diğer dini gruplara göre ayrıcalıklı kılan diğer bir özellik ise, bu usulün, tebliğin tebliğci üzerindeki etkisini ortaya çıkartan sosyal psikolojik bir mekanizmaya dayanmasıdır. Bütün Müslümanlar -sosyal, siyasal, ekonomik, dini, cinsel vb. statülerine bakılmaksızın- diğer Müslümanlara önemli dini kural ve değerleri öğretebilmeli ve başkalarına davet verirken tebliğcilerin kendilerinin bu kural ve değerleri öğrenmelerine ve kendi amellerini düzeltmelerine yardım etmelidir. Böylece, başkalarına irşad ve hidayet sunmaya giden samimi Müslüman'ın kendisi beraber bulunduğu eğitilmiş, bilgili, görgülü, dindar, ahlaklı grup arkadaşlarının sosyal ve psikolojik etki alanında kalsın, dini hayatında arzulanan değişiklikler gerçekleşsin.¹⁰⁶ İlyas bu noktaya işaretle "Bizim tebliğ gruplarımızın mutlak amacı sadece başkalarına dini talimatlar vermek değildir; bilakis biz kendimizi de

ıslah edip düzeltmeyi istiyoruz: Bundan dolayı, tebliğ çalışmasına çıktığınızda lideriniz rehberliğinde kendi dersinizi ve zikrinizi sürdürün. Bilin ki bunlar olmak-sızın tebliğ turlarınız faydasızdır",¹⁰⁷ demektedir.

Organizatörler: Cemaat'in örgüt yapısını oluşturan yönetici kadroya gelince, bunlar emirler (liderler), ulema, kudema, bozorg ve dâimi dâilerden oluşur. Cemaat'te klasik anlamdaki tarikat otorite ve liderlik hiyerarşisi yoktur. Bu bağlamda örgütlenme gayri resmi ve oldukça gevşektir. Cemaat'in genel lider/leri, ülkelerin genel liderleri, bölge, şehir, mahalle, grup liderleri şeklinde bir hiyerarşiden söz edebiliriz. Liderlikler uzun süreli olduğu gibi bir toplantılığına dönüşümlü de olabilir.

Yönetici kadronun üç temel görevi vardır: 1) Tebliğcileri bilgilendirme, bilinçlendirme ve eğitmek 2) Gelişen ve değişen şartlara paralel olarak tebliğ stratejileri geliştirme, karşılaşılan problemlere çözümler üretme, tebliğ merkezlerine gelen gönüllüleri organize etme 3) Yeni katılımcılara, yaşantılarıyla örneklik yaparak sosyalleşmelerini sağlamak. Zira, tecrübeli dâiler beraberlerinde bulunan dâî aday adaylarına kendilerini kabul ettirebildikleri takdirde, onları daha kolay ve müspet yönde etkileyebileceklerinin bilincindedirler. Bu görevleri onların en önemli sorumluluk olarak kabul edilir. Bu nedenle tebliğ, beşikten mezara kadar devam eden bir alıştırma ve iyi örneklik teşkil edebilme işi olarak tanımlanmıştır.¹⁰⁸ Maziye adeta her yönüyle sadık kalma görüntüsü veren yönetici kadronun, gelişen şartlara paralel çözümler üretmede ne ölçüde başarılı olduğu ise başlı başına bir araştırma konusudur.

Cemaat emirlerinin üzerinde en çok durdukları ve kendilerinin de uydukları husus, başkalarına anlatılan şeylerin tebliğci tarafından kendi hayatında yaşanarak, ayette belirtildiği şekilde¹⁰⁹ onlara *usve-i hasene* (güzel bir örneklik) oluşturmasıdır. Cemaat, insanların çoğu zaman inançlarının tanınmış bir otoritesine karşı beslenen itimat ve güvenden doğduğunun¹¹⁰ oldukça bilincindedir. Bozorglara göre, eğer davet yapılırsa ve Müslümanlar yaşantılarıyla örnek teşkil edecek olurlarsa kafirler kolaylıkla İslam'a gireceklerdir. Bir grup emiri 1990'da Cemaat'in Filipinlerde bir yıllık çalışması sonucu, binden fazla kişinin İslam'a girdiğini söylemiştir.¹¹¹

¹⁰⁷ İlyas, age., ss. 84-85.

¹⁰⁸ Pazarlı, Osman, Din Eğitim ve Öğretiminde Genel Yöntemler, İstanbul 1967, s. 25.

¹⁰⁹ "And olsun ki, Resulullah, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir." 33:21.

¹¹⁰ Pazarlı, Osman, Din Psikolojisi, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1982 s. 22.

¹¹¹ Bu sayının doğruluğunu bilemiyoruz. Şahsen bu sayıda mübalağa olduğuna inanmakla birlikte, grubun çalışmaları sonucu önemli sayıda ıslah ve ihtidaya sebep olmuş olabilirler. İslam'ın ilk ortaya

¹⁰⁴ Zümrüt, Osman, İslamda Kamuoyu Oluşumu, Ankara 1997, s. 212.

¹⁰⁵ İbn Arabi, Muhyiddin, Tefsir'ül Kur'an el-Kerim (Tefsir İbn Arabi), (Tahkik Çalib, Mustafa), Tahran 1978, II, ss. 827-28.

¹⁰⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Efe, Fikret, Impact of Preaching on the Religiosity of Preachers, (basılmamış yüksek lisans tezi) University of the Punjab, Lahore 1991; A Different Approach to the Preaching of Islam: Impact of Preaching on the Religiosity of Preachers, (henüz basılmamış makale).

b. Eğitim Sistemi ve Kurumları Bakımından Cemaat-i Tebliğ

Cemaat'in, tebliğcilerini yetiştirmede iki türlü eğitim sistemi vardır: Bunlar örgün-yaygın ve formal-informal eğitim usulleridir.

Örgün eğitim: Bu usulde eğitim, Cemaat'in *camia* (dini üniversite) denen resmi kurumlarında ve merkezlerindeki medreselerinde yapılmaktadır. Medreselerde Kur'an ve hafızlık, tefsir ve temel fıkhi bilgiler öğretilir. Buralarda camialara göre daha az formal bir örgün eğitim verilir ve mezunları camialara devam ederler. Cemaat'in Lahor'daki camiasında medrese usulünde hadis, tefsir, fıkıh, tasavvuf, Arapça gibi dersler okutulmaktadır. Cemaat'in alimleri ve daha uzman dâileri camialarda yetiştirilir. Pakistan'da bu dini üniversitelerin diplomaları devlet tarafından kabul edilmektedir. Buralardan mezun olanlar, devlet okullarında din dersi öğretmeni ve genellikle Cemaat bünyesindeki kurumlarda istihdam edilirler.

Cemaat-i Tebliğ ile ilgili çalışma yapanlar, onun örgün eğitim sistemine yönelik herhangi bir şey söylememişlerdir ki bu nokta bizim açımızdan oldukça önemlidir. Zira, Cemaat'in örgün eğitiminde herhangi bir ihtisaslaşma yoktur. Oysa bu husus İskilipli Mehmed Atif ve pek çok ilim adamına göre İslam alemindeki içtihat ve ilmi seviyenin düşüşünün en önde gelen sebebidir.¹¹² Cemaat'in eğitim sisteminde Hadis ilk planda ihtisas alanı gibi görünse de usulün okutulmaması ve hadis derslerinin sadece Kütübü Sitte'nin yüzeysel okutulmasıyla iktifa edilmesi, belli bir alanda derinliğine odaklaşmayı engellemektedir. Bu yüzden Cemaat'in camialarından alimler çıksa dahi sistematik araştırmalar yapan, yazan çizen ilim adamları çıkmamaktadır. Cemaat ortaya çıktığı günlerde hangi eserler yazılmışsa onların üzerine neredeyse bir tane bile eklenmemiştir. Nihai olarak böyle bir durum yeni arayışların önüne set çekmekte; uzmanlaşmaya dayalı davet ve tebliğ teknikleri üretilmediği gibi var olan modern propaganda aletleri dahi kullanılmamaktadır. Modern eğitim almış bazı dâilerin daha yeni yeni İnternet siteleri ve tebliğ kulüpleri oluştuklarını gözlemlemektediriz.¹¹³

Yaygın eğitim: Cemaat-i Tebliğ'in yaygın öğretim sisteminde eğitim kurumları *geşt* okullandır.

Cemaat'in tebliğ anlayışını orijinal ve cazip kılan tarafı bu tür informal eğitim anlayışına dayanmasıdır. Öğretme (tebliğ) yerleri de öğrenme yerleri de aynıdır. Açık öğretime benzeyen bu eğitim sisteminde okul *teşkil* (tebliğ turları) süresince dünyanın dört bir bucağında gidilen, binilen ve kalınan her yer ve her şeydir. Gidilen yer; köy, kasaba, şehirdeki bir tebliğ merkezi, mescit, ziyaret edilen bir ev, okul, dükkan olabilir; binilen araç bir tren, otobüs, fayton olabilir; kalınan yer bir mescit, köyodası, otel olabilir. Tebliğciler besmele çekip daha arabaya ayaklarını attıklarında eğitim-öğrenim süreci başlar. Bunlarla birlikte, tebliğ merkezleri ve mescitler en fazla kullanılan eğitim-öğretim mekanlarıdır.

Tebliğ merkezleri: Cemaat'in merkezleri sufi dergahlarına benzer. Komplekste, cami, medrese, tuvalet, hamam, yemekhane, revir, kiler, özel tebliğ derslerinin yapıldığı bölümler bulunur. Buralarda birçok fonksiyon yerine getirilir; öğrenci yetiştirme, tebliğcileri bilgi, beceri ve tecrübe yönünden geliştirme, ideal bir Müslüman birey, grup ve nihai olarak toplum prototipi oluşturma,¹¹⁴ İslami norm ve değerler çerçevesinde sosyalleştirme, terbiye etme, nefsi tezkiye etme gibi fonksiyonlardır.

Genel merkezlerde olsun tali merkezlerde olsun bütün üyelere dini bilgiler, irşad ve tebliğ teknik ve taktikleri öğretilir. Pratik olarak bir Müslüman'ın nasıl olması gerektiği gösterilmeye çalışılır. Cemaat'in hedefleri, amaçları, referans grupları tanıtılır. Üyelerin Cemaat'le ilişkilerinin entegrasyonu sağlanmaya çalışılır. Halkı bilgilendirmek ve eğitmek için onlar gruplar halinde Cemaat'in tebliğ merkezlerine ve mescitlere gitmeli ve orada bir müddet vakit geçirerek bilgili dindar insanların hayatlarını gözlemlemelidirler. Peygamber ve sahabesinin hayat hikayelerini dinlemeliler, Kuran ve temel dini bilgileri öğrenmelidirler. Böylece halk *geşt* (gezici) okullarında İslami norm ve değerlerle eğitilecek ve sosyalleşecektir.¹¹⁵

Cemaat'in bulunduğu ülkelerde biri genel olmak üzere birçok tali merkezleri vardır. Gönüllü tebliğciler merkezlerden gruplar halinde belli yörelere gönderilirler. Ana merkezlerden yapılan *teşkiller* genellikle uzun süreli olanlardır. Tebliğ merkezine gelen bir gönüllü katılımcı, burada birkaç gün kalır ve *bozorgların*, tecrübeli dâilerin vaazlarını dinler, dinle ve tebliğle ilgili taktik bilgiler öğrenir. Üç günlük tebliğ turları tali merkezlerden, 40 günlük (çilla)¹¹⁶

çıkacağı gündün beri hala bu özelliğini sürdürmesi, onun kılıç (kuvvet) yoluyla yayılmadığının en bariz kanıtıdır. Bu konuda bkz. Arnold, age., s. 46 ve dv.; Köse, Ali, "İslam'ın İlk Dönemlerinde Yayılış Şekli: Oryantalistlerin Teorileri ve Bunların Değerlendirilmesi", Akademik Araştırmalar Dergisi, II, İstanbul 1999, ss. 45-75.

¹¹² Atif, Mehmed, "İctihat ve İlmi Seviyenin Düşüşü", Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi Metinler/Kişiler, (Hazırlayan: İsmail Kara), İstanbul 1986, s. 271.

¹¹³ www.http://Hidayatullah.com; www.http://almadina.org.

¹¹⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. "Nebevi Öğretilerde İdeal Birey, Toplum ve Devlet", Hz. Peygamberin Hayatından Davranış Modelleri, İstanbul 1998.

¹¹⁵ Bırzade, age., s. 231.

¹¹⁶ Cemaat-i Tebliğ tasavvuf orijini bir hareket olduğu için tasavvufi birçok kavramı kullanmaktadır. Çilla da bunlardan biridir. Çilla, Farsça bir kelime olup, kırk sayısı anlamındadır. Türkçe'de kul-

ve yukarıdaki genel merkezlerden organize edilir.

Cemaatin merkezlerinde, dâiler bir süreliğine yerler içerler, ders görüp yatıp kalkarlar. Bu süre bir adaptasyon süreci olarak değerlendirilebilir. Misafir statüsünde değerlendirilenler için yemek hazırlanır. Genellikle yabancı ülkeden olanlar bu statüde kabul edilirler. Daha sonra *teşkil* olmak üzere, kayıt yerine giderler. Burada çeşitli yaş, bilgi ve tecrübe sahibi kimselerden 10-12 kişilik gruplar oluşturulur. Ancak Hindistan ve Dağıstan'da gözlemediğimiz gibi, teşkil grubundaki dâi sayısı tebliğ çalışması yapılan ülkenin durumuna göre birkaç kişiye kadar düşebilir. Teşkil yapılan grubun başlarında Cemaat tarafından seçilen bir *emir* (lider) önderliğinde önceden belirlenen bir yerleşim yerine gönderilirler. Tebliğcilerin bütün masrafları kendilerine aittir. Cemaat, pişirme alet edevatını tedarik etmenin dışında herhangi bir maddi katkıda bulunmaz.¹¹⁷

Öğrenci ya da öğrenciler: Yaygın öğretim sisteminde zahiren tebliğciler öğretici ve halk dinleyicileri (ya da gözlemleyicileri) olsa da, işin hakikati tebliğciler hem öğreticidirler hem de öğrencilerdir. Hatta öğrencilikleri öğreticiliklerinden önce gelir. Bundan dolayıdır ki, bilgili-cahil, dindar-günahkar, eğitilmiş-eğitimsiz, zengin-fakir, kadın-erkek, yaşlı-geç, rütbeli-rütbesiz, bütün inananlar dâi kabul edilmektedir. Hiçbir statü ve sıfat bir Müslüman'ı dâi olmaktan alıkoyamaz, dâiliğine engel teşkil edemez, yeter ki kişi tebliğ turuna çıkmayı arzulasın. Ahsan'ın "Cemaat-i Tebliğ'in bir özelliği de kadınlar ... arasında faaliyet göstermemesidir."¹¹⁸ iddiasının aksine, Cemaat-i Tebliğ'in kadınlara yönelik organizasyonları da vardır. Bu itibarla geleneksel olarak din adamlarına tahsis edilen dinin tebliğ görevi, ulemeden cahile, en dindarından en günahkarına kadar farzdır, aynı görevi yerine getirmekten bilgi ve becerileri ölçülerinde sorumludurlar. Cemaat'e göre "Siz insanlık için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz, iyiliği emreder kötülükten sakındırırsınız..."¹¹⁹ ayeti, bütün Müslümanları dâi kabul etmektedir ve herkes onu yerine getirmekten gücünün yettiğince sorumludur.¹²⁰

lanılan "çile" kelimesi de buradan gelmektedir. Tasavvufi bir terim olarak, dervişlerin tenha ve ıssız bir yere çekilip kırk gün kırk gece çetin bir perhiz ve nefis mücahedesini döneminden geçmeleri, bu süre için gıda, uyku ve dünya kelamını aşgariye indirerek hem beden, hem de düşünce ile azamı derece ibadet etmeleri. Çile sıkı bir perhiz, çetin bir nefis idmanı; zor bir ruhi eğitim ve başarılmaması son derece güç bir imtihandır. Uludağ, Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1995, s. 132.

¹¹⁷ Kadiri, age., 23.

¹¹⁸ Ahsan, age., s. 294. Bu konuda bkz. Metcalf, Barbara, *Islam And Women the Case of the Tablighi Jamaat*, [http://www.webonthenet.com/Articles/Jamaat By Barbara Metcalf.htm](http://www.webonthenet.com/Articles/Jamaat%20By%20Barbara%20Metcalf.htm).

¹¹⁹ Al-i İmran 3/110.

¹²⁰ Nu'mani, age., s. 51.

c. Cemaat'in Tebliğ Zaman Programı

Cemaat için tebliğ sürekli ve planlı yapılan bir eğitim faaliyetidir. Bundan dolayı, katılımcılara Cemaat'in tebliğ zaman programı çerçevesinde turlara çıkmaları tavsiye edilir ta ki, kişi galeyana gelip bir anda dayanamayacağı müddette tebliğ turuna çıkmasın.

Programa göre, her Müslüman'ın ömründe 4 ay, senede 40 gün, ayda 3 gün, haftada 2 *geşt*, günde 10-15 *davet* vermesi gerekir. Turlar esnasında gidilen yerlerde dinleyicilerden bu programa göre tebliğe çıkmaları istenir. Fakat illa da tam bu sayılı günler olacak diye kati bir kural yoktur. Cemaat *bozorglan*, bu tebliğ çalışma sürelerinin insanın sülükünde, davranışlarının değişip yeniden şekillenmesinde, nefsi tezkiyesinde önemli yeri olduğu inancındadırlar. İlk kez davete çıkacak kişiye 3 gün, daha sonra 40 gün şeklinde tedrici bir artışla tebliğe çıkmaları önerilir. Kişi Cemaat ile ilişkilerini kuvvetlendirip onun tam bir gönüllü üyesi olunca, bu sefer yukarıdaki programı ömür boyu uygulama mücadelesi içine girer. Böylece İlyas'ın aktif hayatın üçte birlik kısmının tebliğ için ayrılması tavsiyesi¹²¹ gerçekleşmiş olur.

d. Cemaat'in Tebliğ Faaliyetleri

Cemaat'in davet ve tebliğ yöntemini oluşturan birbiriyle bütünlük arz eden çeşitli faaliyetleri vardır. Cemaat'in davet çalışmaları, zamanla kavramlaştırılan bu faaliyetler çerçevesinde işler.

Davet vermek: Cemaat'in literatüründe "davet vermek" dâinin altı sıfatın özünü seri bir şekilde birkaç dakika içinde dinleyiciye anlatılmasıdır. Davet her nerede olursa olsun ve her kim olursa olsun verilmelidir. Bu kuralın istisnası, *deli, dolu, sabi ve alimdir*. Bunlara davet verilmez. Herkese derecesine, statüsüne göre bir kişiyle birlikte ziyarete gidilir ve davet verilir; yaratılışın ve hayatın gayesi, inancın dünya ve ahret mutluluğuna faydaları anlatılır.

Bozorglar dâilere günde 15 davet vermelerini tavsiye ederler. Eğer bir kişi daveti dinlemeyecek olur ya da konuşma esnasında konuyu çarpıtmaya kalkışırsa, dâi muhatabı dinlemez, çabukça davet vererek oradan ayrılır. Muhatabın malayani konuşmasına maruz kalınmasına karşı atak olarak değerlendirilir. Buradan Cemaat'in yaptığı faaliyetin ağırlıklı olarak propaganda (tek yönlü iletişim) olduğu ortaya çıkmaktadır. Karşılıklı tartışma-ortamına pek fırsat verilmemektedir.

Hidayet Konuşması: Cemaat büyüdükçe yeni yeni normlar geliştirmiştir. Hidayet konuşması, *teşkil* çıkacak olanların dinlemesi gereken bir konuş-

¹²¹ İlyas, age., s. 49.

madır. Özellikle tebliğ'e dört aylığına (3 cilla) çıkanlar Raiwand'daki merkezde hidayet konuşmasını dinlerler. Yapacakları çalışmalarla ilgili bilgi, taktik ve moral alırlar. Konuşmadan sonra alimlerle musafaha yaparlar. Bundan sonra tebliğ seferi başlamış sayılır.

Teşkil: Gönüllü katılımcıların Cemaat'in merkezlerinden 10-12 kişilik gruplar halinde organize edilerek belli süreliğine tebliğ ve irşad yapmaları için çeşitli yerlere gönderilmeleri sürecine teşkil denilmektedir. Tebliği hareketin temel özelliği *teşkil* turlarıdır. Aslında çoğu öğrenci konumunda olan tebliğcilerin, yalnızca pasif durumda oturarak işittikleri şeyleri kolayca unutmakta oldukları ve bizzat katıldıkları bir eğitim etkinliğinin onların konuyu daha iyi anlamalarına ve kolay kolay unutmamalarına yardım edeceğini¹²² Cemaat liderleri bildiklerinden, eğitimde teşkil usulüne başvurmuşlardır.

Tebliğ grubu üyeleri, teşkil esnasında bir ailenin fertleri gibi rol paylaşımı yaparlar. Sosyal ortamından uzaklaşan katılımcı yeni ortamında kendini dini norm ve değerlerle kuşatılmış olarak bulur. Tebliğ turları boyunca kişi grup normlarını paylaşmaya hazır olduğundan, o ortam içinde başka yapacak bir şey bulunmadığından ve grup arkadaşlarının ve dinleyenlerinin kendisinden beklentilerini bildiklerinden yeni tebliğci/ler kaçınılmaz olarak gruba ayak uydurur; grup ne yaparsa onu yapar, taklit eder ve *emir* ne söylerse itirazsız yerine getirir.

Yeni katılımcılar, normalde yapması kendilerine çok zor gelen yemek pişirme, bulaşık yıkama, camiye süpürme, yerde bir uyku tulumu üzerinde uyuma gibi pek çok fedakarlığa gönüllü olarak katlanırlar, belki bunları yerine getirip daha fazla sevap kazanmak için ileri atılırlar. Ancak yeni tebliğcilere kolay kolay hizmet işleri verilmez. Canlarının sıkılmaması için daha ziyade *geştlere* iştirak ederler.

Birçok zaman teşkil gruplarının üyelerinin hepsi de Pakistanlı olmasına rağmen, farklı alt kültürlerden, etnik gruplardan olduklarından dolayı, dil yönüyle birbirleriyle anlaşamazlar. Çünkü Pakistan'da halkın büyük çoğunluğu milli dil Urduca'yı bilmemektedir. Tebliğcileri birbirleriyle anlaşdırmak için mutlaka bir iki tercüman bulundurulur. Aynı toplumun insanı oldukları halde birbirleriyle anlaşamayan Pakistanlılar, bu sefer Urduca öğrenmenin zorunluluğunu anlar ve bu uğurda elinden geleni yapmaya çalışırlar. Böylece teşkiller toplumda ortak kültür, üst kimlik oluşturma işlevini yerine getirir. Mahalli alt kimlikler yerine daha üst kimlikte birleşmeye doğru ilk adım atılmış olur. Cemaat-i Tebliğ'in yaptığı bu tebliğ çalışmalarlarıyla Pakistan toplumu için yerine getirdiği fonksiyonu bizdeki tar-

ihî sivil toplum kuruluşlarından ahiliklerin,¹²³ alplerin ve mutasavvif dervişlerin Anadolu'nun sosyal yapısının İslamlaşma ve Türkleşmesinde oynadığı rolü¹²⁴ anımsatır. Nitekim Ortaçağ'da mutasavvıflar Anadolu'da olduğu gibi Hindistan ve Endonezya'nın yerli halk kitleleriyle Müslümanlar arasında bağlar kurarak onları İslam'a kazandırmayı başarmışlardır.¹²⁵

Teşkil grubu genellikle 11 kişiden oluşur. Ama bunun üstü ya da altı olabilir. Hatta bu tür faaliyetlere şüpheli bakan yönetimlerde bu sayı beş-altıya kadar indirilebilmektedir. Bir grubu bir yere teşkil etmek için ya oranın ahali talepte bulunur ya da Cemaat'in kendisi gönderir. Brevi köylerine ve şehirlerdeki mescitlerine teşkil yapmaz.¹²⁶

Emir: Her teşkilde grubun liderlik ve rehberliğini yapan bir emir vardır. Emir aynı zamanda grup üyelerinin eğitmenidir. Ona herhangi bir ücret ödenmez ve genellikle merkezdeki *bozorglar* tarafından seçilir.¹²⁷ Bu atama süreci öyle gelişir, her hangi bir araştırmaya dayanmadan duygusallıkla yapılan bir atama değildir. Tecrübe, ihlas, bilgi ve dinamizm şartları aranır. Yetki ve sorumlulukları Cemaat'in normlarıyla sınırlandırılan emirin, grubun disiplin, performans ve dinamizminde etkin rolü vardır. Bütün üyelerin gönüllü olarak ona uymaları beklenir. O, tebliğ faaliyetleri esnasında görev paylaşımı ve karar alınması gibi hususlarda arkadaşlarıyla mutlaka istişare yapar; her birinin ayrı ayrı görüşlerini alır. Bu, insana saygı, grupta demokrasi ve eşitlik olduğu düşüncesini ortaya çıkarır. Emir kimsenin Cemaat kurallarından sapmasına izin vermez. Grup üyelerinin ahenkle uyum içinde ve özverili olarak çalışmasını sağlar. Emir görevlerinden biri de kendilerini işgal ettikleri yüksek statü ve oynadıkları rollere kaptıran arkadaşlarını uyarmak; onlara henüz dâi olmadıklarını, hala bu işin öğrencileri olduklarını hatırlatmaktır.¹²⁸

¹²³ Bu konuda bkz. Çağatay, Neşet, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Konya 1981, ss. 29-35; Çağatay, Neşet, Makaleler ve İncelemeler, Konya 1983, ss. 253-301.

¹²⁴ Şeker, Mehmet, Fetihlerle Anadolunun Türkleşmesi İslamlaşması, İstanbul, 1973, ss. 109-149. Eraydın, Selçuk, "Anadolu'da İlk Tasavvufi Hareketler", Tohum, LXIII, Temmuz-Ağustos, 1971, s. 33; Köprülü, M. Fuat, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1966, ss. 171-181.

¹²⁵ Arnold, age., s. 270; Köse, age., ss. 60-61; Köse, Ali, Conversion to Islam: A Study of Native British Converts, London 1996, s. 142. Eaton, R. M., "Approaches to the Study of Conversion to Islam in India", Approaches to Islam in Religious Studies, (ed) R. C. Martin, Tucson 1985, ss. 106-121.

¹²⁶ Efe, agm., s. 13.

¹²⁷ Bazı araştırmacılar ve İlyas'ın Altı Nokta adlı eserinde emirin grup üyelerince aralarından birini emir seçtikleri ifade edilmektedir ki, katılımcı gözlemlerimiz esnasında bunun pratikte uygulandığını hiçbir zaman gözlemleyemedik.

¹²⁸ İlyas, age., ss. 66-68.

¹²² Küçükahmet, Leyla, Öğretim İlke ve Yöntemleri, Ankara 1995, s. 35.

Meşveret: Grubun, yapacakları faaliyetler hakkında emir başkanlığında toplanıp fikir teatisinde bulunmasına, görev taksimi yapmasına ve çeşitli kararlar alması sürecine meşveret (istişare) denilmektedir.

Grubun mescide vardktan sonra ilk icraati meşveret yapmaktır. Emir bütün üyeleri toplar, bir halka oluşturulur ve tanışma yapılır. İşbölümü, bir "hareketin elemanlarını görevlendirmedeki başarısı, onun genel başarısının başlangıcı ve devamının göstergesidir"¹²⁹ prensibine göre yapılır ve hiç kimse pasif bırakılmaksızın herkese mutlaka konumuna uygun bir görev verilir; iki kişi hizmetle, bir kişi mescitte zikirle, diğer üyeler ise *geşt* için görevlendirilir; gidilen mescide öğleden sonra varılmışsa, o günü akşam *beyanına* ve yatsı *talimini* kimlerin yerine getireceği karar alınır. Meşveret her gün ve yeni gelişmeler karşısında yapılır. Böylece, katılımcıların istişare yapma alışkanlığı kazanmaları ve normal hayatlarında da problemlerini çözmede başkalarıyla görüş alış verişinde bulunmaları amaçlanır. Cemaat-i Tebliğ'in bugüne kadar parçalanmaksızın devam etmesinde ve hoşgörülü bir dini grup olarak tanınmasında istişarenin önemli rolü vardır.

Geşt: Cemaat-i Tebliğ'in davet yönteminde en temel ve en önemli faaliyet türlerinden biridir. Bundan dolayıdır ki yapılan çalışmalara "geşti okul" denilmiştir.¹³⁰ Geşt, yapılan tebliğ ve irşad çalışmasının halka tanıtılması ve anlatılması için ev, çarşı, pazar, sokak, resmi kurumların ziyaret edilmesidir. Geşte çıkmadan önce dua edilir. Mescitte bir kişi zikir için bırakılır.

Geşt iki türlü yapılır: 1) *Cevle-i umumi:* Grubunun hadimleri ve zikir için bırakılanlar dışında bütün üyeler birlikte gezerek sokakta karşılaştıkları, evlerinde buldukları insanları ziyaret edip mahallelerinin/köylerinin mescidine Allah rızası için dini konuşma yapmak için geldiklerini, bu konuşmayı dinlemeye icabet etmelerini isterler. 2) *Cevle-i hususi* ise, emir tarafından görevlendirilen kimseler alt gruplar halinde bir emir naibi, bir *mütekellim* (grup konuşmacısı) ve bir de *delil* refakatinde dükkanlar, iş yerleri, resmi dâireler ziyaret edilir ve meram anlatılır. Özel geşterde (cevre-i hususi) grup en az üç kişiden oluşur.

Hindistan alt kıtasında Cemaat-i Tebliğ çok güçlü olsa da ve insanlar tebliğcilere genelde sempati ile baksalar da, geştler esnasında tebliğciler hala büyük zorluklarla karşılaşmaktadırlar; yaptıklarının garipsendiğini sezinleyerek utanma ve sıkılma his-

setmektedirler. Onlar, işte bu esnada Hz. Peygamber'in İslam'ın mesajını çarşı, pazar, panayırla dolaşarak yayarken karşılaştıkları zorlukları, çektiği çileleri, tecrübe ettiği hissiyatı çok iyi anlamaktadırlar; bu işi yıllardan beri büyük özverilerle yerine getirmekte olan dâilerin çalışmalarını, ihlaslarını hayret ve hayranlık duygularıyla takdir etmektedirler. Geştler esnasında gerçekten çok enteresan olaylarla; sıkıntılarla ya da güzel olaylarla karşılaşmaktadır. Geştler olmadan hiçbir dini hareket başlamamıştır, diğer bir ifadeyle her yaşayan büyük sosyal ya da dini harekette geşt vardır.

Geşt tebliğın en temel ve en tabii unsurudur; dertli gönül insanın içine sığmayan duygu ve düşüncelerini hemcinslerine yüz yüze anlatmasıdır. Bundan dolayı en tabii ve en etkin etkileşim biçimidir. Cemaat-i Tebliğ'in davet yöntemini diğer dini grupların çalışma yöntemlerine üstün kılan yegane özellik geştin canlılığı ve devamlılığıdır.¹³¹ Tebliğ turları esnasında dinleyici huzurunda ya da çevredeki insanların kendilerinin vaaz ve nasihatlerini dinleme hususunda isteksiz, gönülsüz davranmaları karşısında tebliğcilerin enaniyetleri kınılır ve başkalarına karşı normal hayatlarında daha saygılı davranmayı öğrenirler. Bundan dolayı Muhammed İlyas, geştlerin dinleyiciden daha fazla tebliğci üzerinde etki yapacağına inanıyordu.

Geştler esnasında mescitte yapılacak konuşmayı dinlemeye çağrılanların büyük kısmı geleceğini söylese de neyle karşılaşacağını tahmin ettiğinden gelmez. Bu durumu bilen teşkil organizatörleri, her gruba yabancı uyruklu birkaç kişiyi katar ki yerel halk durumu merak etsin ve dinlemeye gelsinler. Zaten bir kimse tebliğcileri dinlemek amacıyla mescide gelecek olursa büyük ihtimal müstakbel dâi aday adaydır.

Beyan: Grup emirince belirlenen namaz sonralarında mescitteki cemaate altı sıfat çerçevesinde dini vaaz ve nasihatle bulunulmasına beyan denilmektedir. Cemaat'in tebliğ programı gereği her namazdan sonra beyan yapılmaz. Özellikle akşam ve sabah namazından sonra beyan yapılır. Geri kalan namaz sonralarında ise çoğunlukla *halka-i talim* yapılır.

Akşam *beyanı* tebliği hasılatın en fazla elde edildiği beyandır. Çünkü yeni katılımcılar genellikle bu vakitte kazanılır. Akşam namazına gelenlerin sayısı en fazla olduğundan dolayı akşam beyanlarını en tecrübeli ve bilgili dâiler yaparlar. Farz namazının ardından emir tarafından görevlendirilen *anonşu*

¹²⁹ Yeken, Fethi, Davet Yolunda Dökülenler, (trc. Çakmaklı, Bilal), İstanbul 1988, s. 63.

¹³⁰ Birzade, age., 240

¹³¹ Gülen de (Al-i İmran 3/110) ayetini açıklarken İslam tebliğın bu noktasına önemle işaret eder. O, siz ezelde ümmetlerin en hayırlısı değildiniz, daha sonra tebliğ görevini yerine getirdiğiniz için ve ancak getirmeye devam ettikçe bu statüye sahip olabilirsiniz, demektedir. Gülen, M. Fethullah, İrşad Ekseni, İzmir 1998, s. 30.

kalkar ve dine dâir konuşma olacağını ve cemaatin dinlemesini ister. Sünnet de kılınca, konuşmacı ayakta yaklaşık 20 dakika altı nokta ya da altı noktadan sadece biri üzerinde konuşur. Dâiler, konuşma uzadıkça dinleyicilerin yavaş yavaş ayrılmaya başlayacaklarını bildiklerinden, bu süreyi aşmamaya çalışırlar. Bu süre, bilimsel çalışma sonuçlarına da uygun düşmektedir. Örneğin Trenaman bir sınıfa topladığı yetişkinler üzerinde yaptığı bir incelemede, 15 dakika radyo konuşması dinleyenlerin gerçek hatırlama testinden 41 puan, 30 dakika dinleyenlerin 25 puan aldıklarını saptamıştır. Araştırmacı bu sonucu şöyle yorumlamıştır; "Yalnız sesli bir anlatımı dinleyen öğrenciler için ikinci 15 dakika çok daha az yararlı olmuş ve öğrencilerin dikkatleri oldukça körelmiştir."¹³² Yine bu araştırmadan ikinci 15 dakikada öğrencilerin yorgunluk hissettikleri ve dikkatlerini belli noktada toparlayamadıkları ortaya çıkmıştır.

Beyanlarda, Cemaat'in tebliğ yöntemi gereği, belagatlı ve edebi konuşmalar gerekmez; müjdeleyici ve mükafatlandırıcı örnekler verilerek dinleyici etkilenmeye çalışılır.¹³³ Aslında anlatan ile dinleyen kitle arasındaki genel seviyenin birbirine yakın olması, dinleyenlerin etkilenmesine sebep olmaktır; böylece, yeni dâi adaylarının kazanılması sağlanmaktadır. Dini ibadetlerin fazilet ve mükafatlarının öncelikli olarak anlatılmasının dinleyiciler üzerinde daha fazla müspet etki yapacağı umulmaktadır. Bu yüzden tehdit ve azap bildiren ayetler pek hatırlanmaz. Bunu yapılan konuşmalarda ve Cemaat önderlerinin kitaplarında görmek mümkündür: "Kim bir ayet öğrenirse 100 rekat nafile namaz sevabı ve kim bir bab ilim öğrenirse 100.000 rekat nafile namaz sevabı alır." Cemaat, korku ve tehditten ziyade sevdirek, tecrübe ettirerek dini yayma ve yaşatma görüşünü benimsemiştir.

Mutalebe ve İrade: *Beyan*lardan sonra dinleyicilerden irade beyanında bulunmaya mutalebe denir. Dinleyici cemaatten Allah yolunda tebliğ için vakit ayıracaklarına dâir niyetlerini sözlü olarak bildirmelerine *irade* denilmektedir. Tebliğ çalışmasının en heyecanlı, en ateşli en kritik anını tebliğin mutalebe-irade süreci oluşturur.

Konuşma sonunda dinleyicilerden irade yapmaları istendiğinde, cami cemaati işi genellikle ağır-dan alır; öyle hemen ayağa kalkıp bu iş için gönüllü olduğunu bildiren pek çıkmaz. Bu kez grubun *teşvikçileri* devreye girer ve dinleyicileri motive edebilmek için kendi isimlerini ve bundan sonraki tebliğ turları için ayıracakları süreyi yüksek sesle bildirirler. Kimi bir *çilla*, kimi üç *çilla*, hatta bazı ihtiyar emekli dâiler hayatlarının yarısını Allah yolunda tebliğ

çıkacağını söyler. Teşvikçileri diğer üyeler takip ederler ve bu durumun etkisinde kalan dinleyiciler arasından da isimlerini üç gün, on gün ya da *çilla* için yazdırırlar olur. Eğer grup dâilerinden yeniden *irade* yapmayanlar olursa, grup emiri ya da tecrübeli dâiler duruma müdahalede bulunurlar ve "haydi sen de irade yap ki dinleyiciler de irade yapsınlar", "haydi şunu irade yaptırmaya çalış" diye teşviklerde bulunurlar. Her irade beyanında bulunan dâi adayı yüksek sesle "maşaallah, barekallah" sözleriyle taktir edilir. Tebliğ turuna çıkma niyetinde olanların isimleri hemen görevli *katip* dâi tarafından deftere yazılarak kayıt altına alınır. Böyle bir uygulama *irade* yapan dâi adayı üzerinde psikolojik bir etki bırakılır. Şöyle ki, dinleyici kendisini söz vermiş kabul ettiğinden en uygun bir zamanda tebliğe çıkmak için kendini sosyal, ekonomik, dini ve psikolojik olarak hazırlar. Sözüne yerine getirinceye kadar kendini baskısı altında hisseder.

İrade esnasında mekanizma iki yönlü işlemektedir; bir taraftan dinleyicilerin tebliğ turlarına çıkmaları sağlanıyor diğer taraftan grup üyeleri dinleyicileri etkileyebilmek amacıyla yeni tebliğ turları için kendi isimlerini tekrar yazdırmak zorunda kalıyorlar. Ayrıca dâilerin ilim irfan, kılık kıyafet yönüyle kendileri gibi olduğunu gören dinleyiciler, bu işi kendilerinin de yapabilecekleri düşüncesine kapılıyorlar. Bu mekanizma Cemaatin üye sayısını sürekli artırmakta; yüz binlerce insan bu uğurda aylarını, yıllarını, enerjisi ve mallarını vermektedir.

İkram: Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, Cemaat-i Tebliğ'in altı ilkesinden biri de ikramdır. Mes-citte kalan dinleyicilere hazırlanan çerez, tatlı, meyve türü şeylerin sunulmasına ikram denir. İkramın amacı çift yönlü bir iletişim ortamında dinleyicilerle soru-cevap ve grup tartışması imkanı sağlayarak, yeni tebliğci aday adayları ile yakın etkileşim içerisine girerek zihinlerdeki şüphe ve tereddütleri gidermektir.

Cemaat-i Tebliğ üyeleri dışarıdan asla bir şey istemezler; bu kesinlikle yasaktır. Bunun bir tek istisnası vardır; o da gidilen mahalde yaşayan tecrübeli bir üye varsa ve evine davet ederse o zaman belki kabul edilebilir.¹³⁴

Talim ve Teallüm: Yeni üyelerin eğitilmesidir. Cemaat'in hedefi dinin tebliği görevini halka indirgemek olunca, her gün bünyesine çok sayıda katılımlar gerçekleşmekte ve hızla büyümektedir.¹³⁵ Bu yeni

¹³⁴ Araştırmaların esnasında böyle bir davete bir kez icabet ettik. Cami cemaatinden gruba ikramda bulunulduğuna şahit olmadık. Bazı Türk dâilerin anlattıklarına göre, Hindistan'da evlere yapılan yemek davetlerine iştirak etmişler.

¹³⁵ Örneğin Cemaat'in Türkiye'deki çalışmaları 1970'li yıllarda başlamış; yıllık 1975'de 1 grup, 1977'de 5 grup ve 1991'de yaklaşık 100 ve 2000'de 500 grup teşkil edilmiştir. Ayrıca Cemaatin yıllık toplantılarına her geçen sene daha fazla insanın iştirak ediyor olması da bu iddiayı doğrulamaktadır.

¹³² Küçükahmet, age., s. 35.

¹³³ İlyas, age., s. 75.

üyelerin Cemaat'e entegre ve adaptasyonu için öğrenmesi gereken konular vardır. Bununla birlikte, talim ve teallüm yalnızca yeni üyelerin eğitilmesiyle sınırlanamaz. Birleşik Arap Emirlikleri'nde gözlemlediğimiz gibi, kendi dillerini konuşan resmi eğitici bulamayan Hint alt kıtası insanları, camilerde Cemaat-i Tebliğ'in eğitim halkalarına katılarak dini bilgiler edinebilmekte, dini dinamizmlerini koruyabilmektedirler.

*Halka-i talim*lerdeki dersler; i) Hadis, ii) Kuran ve Tecvid, iii) Altı Sıfat, vi) Fazail-i A'mâl'den oluşur. Cemaat'in programında her dersin zamanı belirlenmiştir. Yatsı namazının akabinde yapılan *halka-i talim*de hadis dersi yapılır. Namazdan sonra anonsçu kalker *halka-i talim* olacağını bildirir ve cemaati dinlemeye davet eder. Riyaz el Salihin ya da Cemaat'in liderlerinden hadis şeyhi Muhammed Zekeriyya Kandehlevi'nin Fazail-i 'Amâl adlı eserinden birkaç hadis ve açıklamaları okunur. Bu eser tebliğcilerin en çok okudukları ve sürekli yanlarında taşıdıkları kitaptır. Ders sonunda dua edilir ve dinleyicilere ikram yapılır.

Sabah meşveretinden sonraki halka-i talimde *Kuran ve tecvid* dersi yapılır;¹³⁶ karşılıklı olarak kısa namaz sureleri okunur, Kuran'dan bilen herkes bir miktar okur, hatalar düzeltilir ve eksikler giderilmeye çalışılır. Eğer grupta Kuran okumasını bilmeyen varsa ona da bir şeyler öğretilmeye çalışılır. Kısa namaz surelerini bilmeyenlere ezberlemeleri hususunda yardımcı olunur. Daha sonra *Altı Sıfat* üyelerin sırayla ayakta anlatmaları istenir. Önce bunları iyi bilenler, sonra yeni katılanlar. Yeni katılanlarda büyük bir utanma, sıkılma olur. Çünkü belki hayatlarında ilk defa din gibi hassas bir konuda bir dinleyici kitlesi karşısında konuşmaktadırlar. Emir, yeni dâilerin gururlarını incitmek için onları fazla zorlamaz. Zira o da bilir ki, bu dâilerden bir kısmı normal sosyal ortamlarında namaz dahi kılmıyorlardır. Onları bir anda sıkıkmamak, ürkütmek için kusurları görmezlikten gelinir. Zaten yeni dâiler de böyle bir durumla karşılaşmamak için boş zamanlarında bu altı noktayı öğrenirler ve bir daha ki sefere daha dikkatli olurlar.

Yeni dâiler dinleyicilerin huzurunda konuşmalarını sürdürdükçe kendilerine özgüvenleri artar, bazıları kendilerini ispatlama gayreti içerisine girer. Bu esnada kendini öylesine işine kaptıranlar olur ki, artık tebliğ ve irşad turuna bir daha çıkmak için fırsat kollar.¹³⁷

Öğretilen ders konuları arasında birtakım uyul-

¹³⁶ El-Hasin, age., s. 8.

¹³⁷ Tebliğin tebliğcinin dindarlığına etkisi ile ilgili geniş bilgi için bkz. Efe, Fikret, A Different Approach to the Preaching of Islam: Impact of Preaching on the Religiosity of Preachers, basılma aşamasında bir makale ve Efe, Fikret, Impact of Preaching on the Religiosity of Preachers, (Basılmamış Y. Lisans tezi) University of the Punjab, Department of Sociology, Lahore, ss. 99-120.

ması gereken kurallar vardır. Cemaat bunları her bir katılımcısının kolaylıkla anlayabileceği seviyeye indirgiştir. Bunlar;

Çok yapılacaklar: Tebliğcilerin çok yapmaları gereken dört husus vardır. Davet; dâilerden her biri İslam'ın mesajını yaymak için çok gayret gösterecek. İbadet; tebliğ turları esnasında çok Allah zikredilecek, O'na çok ibadet yapılacak. Talim; Kuran ve hadis okuma dersleri yapılacak. Hizmet; grup üyelerinin ihtiyaçları gözetilecek.

Az yapılacaklar: Yine bu turlar esnasında az yapılması gereken dört husus vardır. Az yemek, az uymak, mescit dışında az vakit geçirmek ve önemsiz şeyler hususunda az konuşmak.

Hiç yapılmayacaklar: Dört şey de vardır ki, hiç yapılmamalıdır. İzinsiz kimsenin bir şeyi alınmamalıdır; kalben bir şey arzulanmamalıdır, dil ile bir şey istenmemelidir, dünya işleri konuşulmamalıdır.

Girilmemesi gereken dört alan ise, fıkhi konular, siyasi konular, diğer dini grupların durumları, tartışma-cedelleşme.¹³⁸

İnfiradi Amel: Grup üyelerinin tebliğ çalışmaları dışında kalan boş zamanlarında bireysel olarak yaptıkları faaliyetlerdir. İnfiradi amel zamanında dileyen-mescit ve çevresinde olmak şartıyla dilediğini yapabilir. İnfiradi ameller grup üyelerinin tanışmaları, aynı idealler etrafında bütünleşmeleri ve yeni arkadaşlıkların oluşmasında önemli bir adımdır.

Avdet: Mescitte kalındığı müddetçe aynı program uygulanır ve üçüncü günün sabahı *merkeze* dönmeye avdet denir. Ama programda yeni bir mescit varsa oraya hareket edilir. Aynı aktiviteler orada da gösterilir. Bir yere bir kez teşkil yapılıncaya bir daha oraya en az üç ay teşkil yapılmaz.

Karguzari: Belli yerlere tebliğ için gönderilen grupların merkeze dönüşlerinde tebliğ faaliyetleriyle ilgili sözlü rapor vermeye, grubun başında geçen ibretli ve ilginç olayları anlatmaya karguzari denilmektedir. Cemaat büyükleri bu tecrübeyi yalnızca kendi yaşantıları yoluyla elde etmezler. Aynı zamanda, uzun zaman bir yerlere gönderilen gruplardan *karguzari* alınması vasıtasıyla kazanırlar. Cemaat bunu Peygamber'in (SA) bir sünneti olarak yerine getirmektedir.

Sonuç

Cemaat-i Tebliğ, davet ve tebliğ çalışmaları bugün ulusal ve uluslararası düzeyde çok geniş kitleleri etkilemesine rağmen, ne kurucusu Muhammed İlyas Kandehlevi ne de kendisi gerekli ilgiyi akademik ve entelektüel çevrelerden görmemiş çağdaş dini hareketlerden biridir.

¹³⁸ El-Hasin, age., s. 9.

Cemaat-i Tebliğ, 1930'lu yıllarda Delhi'de ilk ortaya çıktığından itibaren gönüllü katılımcıları vasıtasıyla İslam'ın evrensel mesajını dünyanın dört bir köşesine götürebilmek ve kendi toplumlarında yaşamak ve yaşatmak için, sıkı bir çalışmaya girişmiş ve neticede yüzden fazla ülkede faaliyet göstermeyi başarmış uluslararası bir sivil toplum örgütüdür. Cemaat'in bu başarısında statüsüne bakmaksızın her inananı tebliğci sayması ve buna göre uyguladığı davet, tebliğ ve eğitim yönteminin önemli rolü olmuştur.

Cemaat-i Tebliğ'in davet yöntemi, tebliğ ve yaygın informel eğitimi birlikte bulundurur. Cemaat, bir taraftan İslam'ın ilk dönemlerinde gördüğümüz yetişkin eğitimini gerçekleştirmeye çalışırken, diğer taraftan da kurduğu eğitim kurumlarında genç nesillere formal bir eğitim verir. Ancak, Cemaat-i Tebliğ'i çekici, popüler ve farklı kılan, onun davet yönteminde sıradan insanların ön planda olmasıdır. Öğretenler de öğrenenler de halktır. Yapılan iş fonksiyon itibarıyla halkın kendi kendisini eğitmesi, irşad etmesidir.

Tam bir açık-informel öğretim sistemini andıran Cemaat'in dini davet ve eğitim sisteminde eğitim kurumları, tebliğ turları süresince gidilen, kalınan her yerdir. Ulemanın yeri geri plandadır. Onlar sadece planlayıcı ve stratejisyenlerdir. Bütün rolleri oynayanlar sıradan halktır. Bu yöntemde dâiler hem vaaz, nasihat ederler hem de yaptıkları vaaz ve nasihatleri dinlerler. Hatta iletişim mekanizması öylesine çift yönlü işlemektedir ki, tebliğe çıkanlardan kimlerin dâi kimlerin dinleyici olduğunu tespit etmek oldukça zordur. Aynı anda iki statüde birden bulunurlar. Nitekim bu incelik kavranıp anlaşılmadığı içindir, hala Cemaat'in tebliğ yöntemi keskin bir şekilde eleştirilmekte, "nasıl olurda cahil insanlar dini tebliğ etmeye çıkabilirler?!" diye şüphe, tereddüt ve hayretlerle karşılaşmaktadır.

Cemaat-i Tebliğ'in davet çalışmasında inanç, tutum, duygu ya da davranışları değiştirilmek veya geliştirilmek istenen asıl hedef kişi tebliğcinin kendisidir. Eğitilmek istenen öncelikli kişi odur. Tebliğ görevini üstlenmiş kimseler geleneksel anlamda dâi değillerdir. Cemaat alimlerinin onları hala bu işi öğrencileri görmeleri ve bundan dolayı, tebliğ grup emirinin temel sorumluluklarından birinin, kendilerini yüksek statülerinin etkisine kaptıran arkadaşlarına her fırsatta onların tebliğci olmadıklarını, onların hala öğrenci olduklarını hatırlatması sorumluluğu, bu iddiamızı doğrulamaktadır.

Cemaat sokaktaki adamı mevcut ortamından alıp hazırladığı dini atmosferi yoğun uygun ortamda ona din adına bir şeyler verebilmenin çabası içindedir. Cemaat, yeni katılımcılarının görerek,

taklit ederek, hissederek, sezinleyerek öğrenmelerini ve sosyalleşmelerini sağlamaktadır. Onların bir taraftan dini bilgiler öğrenmelerini, öğrendiklerini pratiğe dökmelerini ve bir taraftan da öğrendiklerini başkalarına öğretmelerini hedeflemektedir. Böylece kişi normal sosyal ortamına döndüğünde bir tercih muhasebesi yapmakta ya eski hayatını devam ettirmekte ya da yeni bir hayat tarzı benimsemektedir. Bir *bozorgun* yeni tebliğcilerle ilgili "gülerek gidiyorlar (Allah için) ağlayarak dönüyorlar" sözünden kastettiği budur. Bu husus Cemaat'in faaliyetlerinin anlaşılmasında önemli bir noktadır.

Cemaat-i Tebliğ, tıpkı ilk mutasavvıf dâilerin yaptıkları gibi, halka herhangi bir zorlama yapmaksızın onları ikna ve telkin yoluyla gönüllü katılımcıları yapmaya çalışmakta, oluşturdukları gezici açık öğretim kurumlarında halkı Kuran, Sünnet ve sahabe anlayış ve terbiyesi çerçevesinde eğitmek, bilinçlendirmek ve aynı inanç etrafında örgütleyerek nihai olarak ideal anlamda İslami bir toplum yaratmayı amaçlamaktadır.

Cemaat'in, katılımcıları üzerindeki etkisinden ve hızlı bir şekilde büyümesinden bazı kimselerin eleştirdiklerinin aksine yaptıkları faaliyetlerin boş şeyler olmadığı anlaşılmalıdır. Üstelik tebliğ çalışmaları esnasında bütün masrafların gönüllü katılımcılar tarafından karşılanması bu büyümenin suni olmadığını göstermektedir. Birçok dini grubun parçalanmasına neden olan maddi çıkar hesaplaşmalarının daha başlangıçta önü kesilmiş, liderlik gibi manevi yönü yüksek değerlerin dahi bir rekabet konusu olmasına imkan verilmemiştir. Bu durum ise, Cemaat'in hiyerarşik yapısının gevşek olmasına yol açmaktadır. Neredeyse hadimlik liderlikten daha büyük değer haline gelmektedir. Durum böyle olunca, ihlâs korunabilmekte, bazı dini gruplarda görülen parçalanmışlık bu Cemaat'te görülmemektedir.

Cemaat-i Tebliğ'in kast sisteminin uygulandığı bir toplum yapısında ortaya çıkmış olması, onun, sosyo-dini bir hareket olarak bütün insanları Allah'ın kulları statüsünde eşit tutması, aynı ideal ve amaçlar etrafında bütünleşmesi sebebiyle, aynı zamanda bir toplum için son derece önemli bir fonksiyonu da yerine getirmektedir.

Satanistler, Yehova Şahitleri, Mooncular vb. Hıristiyan misyonerleri ülkemizde faaliyetlerini sürdürecektir kadar boş alan bulabiliyorlarsa, bu boş alanın itikadı, öğretisi ve davet yöntemi düzgün, İslam'ın engin hoşgörüsünü düstur edinmiş, sivil davet ve tebliğ kuruluşlarıyla doldurulmasının gerektiği kanaatini taşımaktayız. Cemaat-i Tebliğ, bu bağlamda halkın halkla eğitilmesi tebliği eğitim yöntemiyle önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Bütün bunlarla birlikte, Cemaat-i Tebliğ ile ilgili daha fazla çalışmanın yapılması gerekir; Cemaat'in tebliğ ve davet yönteminin kültürlerarası boyutu, yaptığı çalışmanın çokkültürlü modern toplumlardaki işlevselliği, Cemaat liderlerinin gelişen toplum şartlarına uygun davet, tebliğ ve eğitim yöntem ve

teknikleri geliştirmede yeterlilikleri konuları araştırılmalıdır. Cemaat'in faaliyetlerinin alan ve survey yöntemlere dayalı ampirik veriler ışığında araştırılması Cemaat'in tanınmasına daha büyük katkı sağlayacak, hakkındaki şüphe ve spekülasyonları önemli ölçüde azaltacaktır.